
ADAMITÉ: TOPOI – FIKCE – REALITA?

PETR ČORNEJ

THE ADAMITES: TOPOI – FICTION – REALITY?

For several centuries, scholars have been debating whether the Hussite Adamites really worshipped ritual nudism and free love in the remote corners of the South Bohemian Nežárka River, or whether this was merely a slander aimed at discrediting the so-called Picards, who denied the presence of Christ in the sacrament of the altar and rejected the priest's prerogative. For Catholics and for most Hussites, these views were totally unacceptable, since they denigrated one of the central sacraments (the reception of the Eucharist under both ways, of which the chalice was the sign, was considered by the Hussites to be a condition of salvation) and the basic structures of Christian society. On the basis of a re-analysis of key texts, the study confirms the earlier finding that the so-called Adamite group broke away in the spring of 1421 from the persecuted community, originally centred around the Tábor priests Martin Húska and Petr Kánisz. Soon it found refuge on still unlocalized „island“ between Veselí nad Lužnicí and Stráž nad Nežárkou, and here (in an isolated place) it lived according to its own principles. Whether the community here restored the paradisiacal state in which no human action is sinful, following the example of Adam and Eve, cannot be said with certainty. The testimonies of the leading Hussite thinkers Jakoubek of Stříbro and especially the well-informed Petr Chelčický do not speak of ritual nudism or sexual extravagance, but of free sexual relations in conjunction with the blasphemy of the sacrament of the altar. The South Bohemian sources supplement this picture with reports of armed raids by so-called adamites or adamians (Old Czech used the term *naháči* for them, only later the names *adámkové*, *adamci*, resp. *adamici*), who – in an attempt to make a living – robbed and killed the inhabitants of nearby villages and towns. Their propensity for violence completely precludes their identification with the strictly pacifist Waldensian sect. It was their violent actions, together with their heresy, that were the main reason why the Hussite governor Jan Žižka, in cooperation with the surrounding nobles, came out against them and physically exterminated the entire group of several dozen people in October 1421.

In an attempt to discourage the population from following the liquidated sectarians, Catholic and Hussite propaganda spread blatant lies about the Adamites (they were said to be incestuous and paedophilic and to deny all Christian principles), drawing on a reservoir of inquisition protocols and older literary topoi. To make it easier to remember,

some of the slanders were rhymed into simple verse. Some of these slanders made their way into historiographical texts (the Old Czech Annals, the Verse Annals, the Czech Chronicle of Václav Hájek of Libočany) and were also introduced to Europe through the *Historia Bohemica* by the Italian humanist Eney Silvio Piccolomini. The original Adamite story, in which reality and fiction were intertwined from the beginning, was gradually fictionalized over the decades. The role of the sect's leader is played either by Adam, a Frenchman endowed with magical skills, or by Rohan, a valiant Czech blacksmith. In 1524, the Franciscan Jan Vodňanský-Aequensis went the furthest in the direction of episodization and fictionalization, enriching the Adamite story in his *Locustarium* with a number of stories drawn from legend and fiction (the sect leader's companion is the beautiful but barren Mary, a counterpart of the warrior Amazons). Adamite history, shrouded in ambiguity from the start and suffused with a tantalising erotic haze, slowly transformed into an attractive read, combining entertaining elements with a necessary moral mission. Almost all Hussite and Catholic authors were united in the conviction that the terrible Adamite heresy could not have originated in an ethnically Bohemian, deeply religious environment, but was the result of foreign influences, whether English, French, German or Austrian. The lesson of the Adamite history was obvious: if Czech society is to maintain stability, it must not lose its caution against foreigners and at the same time be able to take action against extremists.

Keywords: Hussitism, Picards, heresy, nudity, free love, island, historiography, fiction, abroad

Problém existence husitských adamitů trápí badatele už tři století a zřejmě je bude trápit ještě hodně dlouho. Důvodem rozhodně není nedostatek zpráv o působení sekty, která na sebe strhla pozornost v průběhu roku 1421, nýbrž jejich hodnověrnost. Vášnivé spory vyvolává především otázka, zda adamité skutečně pěstovali rituální nudismus, negovali manželství a libovali si ve volných sexuálních vztazích, nebo zda jde o smyšlené pomluvy, které měly diskreditovat příslušníky náboženské skupiny, zcela popírající Kristovu přítomnost ve svátosti oltářní a odmítající respektovat výsostnou funkci kněze. Zpochybnění jednoho z ústředních věroučných dogmat a destrukce základního modelu, na němž spočívala křesťanská společnost, pokládali za extrémně nebezpečné kacírství jak katolíci, tak naprostá většina husitů. I z husitského hlediska šlo o fundamentální záležitost, neboť reformní program, zrozený v letech 1414–1420, prohlašoval přijímání eu-

charistie pod obojí způsobou za Kristův příkaz i za nezbytnou podmínku spasení a bez působení kněží, řádně plnících své poslání, si nápravu křesťanstva nedokázal představit (Šmahel 1993a: 61–101; Soukup 2011: 93–114; Coufal 2012: 20–114).

Jádro vleklých vědeckých debat o fenoménu českého adamitství tkví, ač se to nezdá, v charakteru středověkého vnímání skutečnosti. I středověk rozlišoval hranici mezi dějinnou realitou a fikcí. Přesvědčivý doklad poskytují tehdejší významy pojmů *historia* a *báseň*, z nichž první označoval „pravenie o tom, což se stalo jest“, druhý pak výmysl, smyšlenku a báji (Gebauer 1970: 28; SSLČ 1993: 995; Němec – Horálek 1986: 362–364). Dělicí linie mezi historickým faktem a fikcí byla nicméně neurčitá, rozmytá a prostupná, jak ví každý, kdo se někdy začetl do středověkých dějepisec-kých žánrů (análů, kronik, historií, kalendárií), ale i do deníkových záznamů či korespondence. Uvědomoval si to rovněž český encyklopedista Pavel Židek, který na počátku sedmdesátých let patnáctého věku formuloval mínění, že pravdu o minulosti zná jen Bůh, nejvyšší a nestvořená skutečnost, jenž ji lidstvu sdělil v Písmu, zatímco veškerá historická spisování „jsú jako básně“ (Židek 1908: 78). Bez ohledu na tento takřka postmoderní názor (Čornej 2016: 440, 463) prohlašovaly i generace raně novověkých historiků, že sdělují čtenářům pravdu, ačkoliv se jejich texty pověstmi a smyšlenkami jen hemží.

Příčin, proč tomu tak bylo, shledáváme více. Na prvním místě nemožnost verifikovat většinu zpráv, mechanicky považovaných za *factum*, tj. skutek, událost či příhodu (SSLČ 2019: verze 2.1), a na druhém dobově podmíněné zobrazování i chápání reality prostřednictvím dvou významových plánů. Základní (doslovný, literární, historický) byl viditelný a srozumitelný, duchovní (symbolický, přenesený) zpravidla skrytý či zašifrovaný. Středověcí vzdělanci považovali za důležitější duchovní význam, neboť odkazoval k vyšší, dokonalé skutečnosti obsažené ve věčné a neproměnné boží sféře. Odhalování skrytého významu tak bylo procesem, který zahrnoval i hledání morálního smyslu tradované události, zcela ve shodě s přesvědčením, že veškeré dění nejen ilustruje závaznost božího plánu, ale současně skýtá poučení o dobrých a zlých skutcích, jejichž rozpoznání je zásadní pro dosa-

žení spásy, hlavního smyslu pozemského života každého křesťana (Le Goff – Schmitt 2002: 777–788; Pastoureau 2018: 15–27). Téměř jakákoliv zpráva tak plnila, v souladu s dominující formativní funkcí středověkého umění a učenosti, úlohu příkladu, nutícího člověka k zamyšlení nad řádem světa i nad vlastním počínáním. Morální a alegorická rovina se tudíž prolínaly a doplňovaly i v dílech historiografické povahy (Petrů 1972: 94–105; Petrů 1984: 9–16; Čornej 2019a: 357–358, 407–415).

Středověké dějepisné texty potvrzují rovněž platnost poznatku, že každý zaznamenaný historický fakt obsahuje potenciál k epizaci a k beletrizaci (Beneš 1993: 49–62; Kolár 1999: 188–191, 200–201; Černá 2012: 259–269). I prostý analistický záznam nejednou posloužil jako základ pro postupně rozvíjený příběh, někdy dokonce doprovázený opisy úředních či soukromých materiálů potvrzujících jeho pravdivost. Fabulační rozvíjení, ať již se v něm promítala vlastní dějepisova invence, nebo zřetel k odlišným interpretacím a ústní tradici, posunovalo historiografický text směrem k literatuře faktu či k zábavné próze, byť tyto termíny tehdejší vzdělanci neznali (Petrů 1984: 17–20; Kolár 1999: 198–202; Čornej 2019a: 417–418). Značnou roli hrály v tomto procesu ohledy na autoritu bible, stěžejní zdroj poučení i obraznosti, na předchozí písemnou produkci, jejíž sdělení dějepisci přejímali a modifikovali, stejně jako receptce rozmanitých topoi a gnómičských pravd upevňujících tradiční obraz světa.

Tento „koktejl“, v němž se rozdíl mezi skutečností, snahou o pravdivost a fikcí stíral, byl živnou půdou pro manipulaci s dějinami i pro jejich propagandistické využití a zneužití. Zejména na sklonku středověku ústily tyto snahy často v podvrhy i účelové lži (Hruza 2002: 9–25; Le Goff – Schmitt 2002: 123–124). Jejich smyslem bylo pošpinit náboženské, politické i hospodářské konkurenty, resp. umocnit společenskou prestiž jedince, rodu, instituce nebo etnické a sociální skupiny.

Vzrušená husitská epocha, v níž došlo k nábožensko-politickému rozštěpení obyvatel českých zemí a následně k revolučnímu výbuchu, nabízí takřka nepřeberné množství účelových smyšlenek. V době svého vzniku splnily své poslání natolik přesvědčivě, že je lidé dlouho považovali (a někteří stále považují) za fakta. Pro ilustraci uvádím tři příklady.

V průběhu roku 1416 sepsal neznámý mnich benediktinského kláštera v Břevnově pamflet proti vzrůstajícímu se husitství a jeho vlivným ochráncům, mezi něž řadil i krále Václava IV. V podání znepokojeného řeholníka vystupuje český panovník jako zvrhlík se zálibou v mladých chlapcích (Vidmanová 2006: 74–75). To byla závažná insinuace (pro homosexualitu i jiné formy sodomie reglementovalo tehdejší právo absolutní trest), využívaná ve středověku poměrně běžně i proti mnoha jiným potentátům, pokud se znelíbili vlivným skupinám. V případě českého monarchy vyvrací pomluvu, neustále opakovanou i částí nynější publicistiky, svědectví Václavova osobního lékaře Zikmunda Albíka z Uničova (Říhová 2006: 489–498). O mistru Janovi z Jesenice, jenž proslul jako Husův právník a přední přívrženec přijímání pod obojí způsobou, zase katolické kruhy rozšiřovaly, že se v hladomorňe katolického magnáta Oldřicha z Rožmberka živil masem z těl dvou zemřelých spoluvězňů, a nakonec začal požírat sám sebe (Kejř 1965: 125; Coufal 2020: 351). Z katolického pohledu bylo zákonité, že stoupenec husitské hereze skončil jako kanibal, popírající svými činy základní civilizační normy.

V souvislosti s adamity je zvláště pozoruhodný příběh, v němž jako protagonista vystupuje Zikmund z Řepan (Řepanský), zastávající vyhraněné remanenní stanovisko (Kristus není v eucharistii přítomen tělesně, resp. osobně a podstatně), příznačné pro radikálně reformační proudy a nepřijatelné pro katolíky i většinový husitský proud. Tento názor údajně převzal od skupiny exulantů, kteří roku 1418 přišli do Prahy ze severofrancouzské Pikardie (Vavřinec: 430–431; Bílejovský 1537: h3b–h4a). Z vnitřně rozporných zpráv kališnických kronik, naznačujících Řepanského psychickou nestabilitu (SLČ 1937: 14, 30; SLČ 2018: 299, 366; Paměti 1907: 303–304), vytvořil posléze katolík Václav Hájek z Libočan ucelené podání. Panoš Zikmund z Řepan v něm figuruje jako kněz (!), který podává z kalicha dospělým i nemluvňatům a prezentuje se jako ideový otec husitského obrazoborectví a okázalé neúcty k svatým. Po zásluze proto umírá „uvázan a ukován“ ve vězení „mezi bláznů“ (Hájek 1541: 371v, 373v). Ve skutečnosti se panoš Zikmund Řepanský distancoval od svých heretických názorů již roku 1421 a skonal někdy mezi léty 1428–1434, možná dokonce jako katolík (Maur 1999: 63–68; Halama 2015: 46–47, 62; Čornej 2019a: 379–380).

Všechny uvedené příklady by měly být i dostatečným varováním před důvěrou v pramenná svědectví, která o adamitech vznikla v průběhu 15. století, mnohdy jen s krátkým časovým odstupem po jejich fyzické likvidaci. To ale neznamená, že můžeme zprávy o existenci adamitské sekty jednoduše označit za fikci, jejíž zrod pramenil ze snahy osočit a pomluvit takzvané pikarty. Tak se v Čechách nejpozději od propuknutí husitské revoluce říkalo všem, kdo odmítali vzdávat poctu svátosti oltářní s odůvodněním, že je pouze znamením Kristovy oběti, resp. že je toliko zkáze podléhající hmotou (Beausobre 1731: 305–306; Beausobre 1954: 12–13; Haupt 1890: 393; Nedoma 1891: 39–40; Nejedlý 1913: 290–293; Chalupný 1924: 110–126; Macek 1952: 93; Macek 1955: 325–331, 348–352; Lerner 1972: 121–123; Patschovsky 1998: 176–195; Patschovsky 2018: 189–202). Týkalo se to především sekty valdenských, dále bratří a sester svobodného ducha (někteří badatelé však nenacházejí pro historicitu této sekty přesvědčivé doklady) a od druhé poloviny patnáctého věku také jednoty bratrské (Kaminský 1962: 166–186; Molnár 1973: 83–291; Patschovsky 1979: 11–18; Lambert: 218–253, 306–307). Na místě je proto obezřetnost a pečlivá analýza dochovaných pramenů (Cermanová 2013: 174–176, 336; Cermanová 2014: 104–105).

Dosavadní nezpochybnitelná zjištění o takzvaných adamitech se dají shrnout ve dvou odstavcích. Na počátku roku 1421 musela Tábor opustit skupina čítající 200–400 osob, jejichž názory popírající význam eucharistie se neslučovaly s výměrem, který prosazoval nedávno zvolený senior táboorské církevní organizace Mikuláš z Pelhřimova, zvaný Biskupec, a jeho blízký spolupracovník Jan z Jičína. Oba byli absolventy pražské univerzity a patřili k žákům Jana Husa a Jakoubka ze Stříbra, vlastních tvůrců husitského programu. Duchovními vůdci táboorských disidentů byli kněží Petr, řečený Kániš (tj. žvanil), a Martin Húska, zvaný Loquis (tj. mluvka), brzy zajatý a vězněný kališnickými šlechtici Oldřichem Vavákem z (Jindřichova) Hradce a Divišem Bořkem z Miletínka (Maur 1997: 25–27). Příběh táboorských exulantů, kteří zprvu (asi na sklonku února či na počátku března) našli útočiště v příběnickém podhradí na břehu Lužnice, není prost symbolických souřadnic (Vavřínek: 474–475, 493; Veršované letopisy: 161). Ocitli se sice

mimo vlastní Tábor, avšak jejich vyobcování nebylo absolutní, protože se usadili na okraji tábořské mocenské domény a setrvali pod dohledem tábořské posádky umístěné na hradu Příběnice. Teprve poté, co uvnitř komunity propukly násilné třenice, byli její členové vypuzeni i z Příběnic, avšak nadále pod Kánišovým vedením vegetovali v blízkosti Tábora, dokud proti nim kolem 20. dubna nezasáhl Jan Žižka. Obávaný tábořský hejtman neměl s pikarty slitování. Poté, co se odmítli zřici svých názorů, přikázal jich údajně padesát, včetně Petra Kániše a dalšího (jménem neznámého) kněze, upálit v Klokotech, na dohled z tábořských hradeb. Drastická výstraha zřejmě nebyla dostatečná, poněvadž zanedlouho skonalo v plamenech rozhodnutím tábořské „strany pořádku“ dalších pětadvacet pikartů. Smrt upálením neminula ani Martina Húsku a jeho druha, jednookého kněze Prokopa. Zemřeli v Roudnici nad Labem 21. srpna, přičemž eminentní zájem o jejich likvidaci projevil Jan Žižka (Vavřinec: 475–476, 494–495; Šmahel 1993a: 76–77, 95–96; Šmahel 2020: 123–127; Bylina 2005: 115–137).

Někdejší tábořská pikartská komunita se po sérii represí rozpadla do několika izolovaných skupinek, z nichž největší, v počtu několika desítek lidí, se uchýlila na jakýsi ostrov u Valovského lesa (nyní Valské polesí), v prostoru mezi Stráží (nad Nežárkou) a Veselím (nad Lužnicí) v přímém dotyku s řekou Nežárkou. Dobové údaje pikartské sídlo lokalizují vcelku shodně.⁽¹⁾ Právě této skupině, zřejmě rozmnožené o sympatizanty z okolí, připisují některé pozdně středověké a raně novověké texty rituální nudismus a zvrácené sexuální praktiky, ač řada soudobých pramenů o těchto jevech mlčí. Ani na Nežárce se pikarti dlouho neudrželi. V součinnosti s ozbrojenci okolních vrchností, konkrétně pánů ze Stráže a z Hradce, proti nim nekompromisně zakročil Žižka, který na ostrov zaútočil a sektáře (prý kromě jediného) buď pobil, nebo zajal a následně poslal na hranici. Datování policejně-inkviziční akce kolísá, zřejmě se uskutečnila v úterý 14. či 21. října 1421 (Vavři-

1 Viz „in quadam insula prope Val“ (SLČ 2018: 95); „insulam inter Wesele et Hradecz Henrici sitam inhabitare ceperunt“ (Vavřinec: 517); „na ostrově“ (Chelčický 2016: 86); „některaký ostrov mezi vodami“ (SLČ 1937: 29; SLČ 2018: 364); „na Ostrově u Valuov“ (Kronika velmi pěkná o Janovi Žižkovi 1979: XIX); „na Valovský les se brali“; „blíž od Stráže na jednom ostrově byli“ (Veršované letopisy: 162); „na Ostrově“ (AJB I: 245, 252, 296, 322, 604).

nec: 519, 520), i když jedna z kronik uvádí 26. srpen (SLČ 2018: 95). Nelze tudíž vyloučit, že zásahů, z nichž některé směřovaly i na jiná místa, kde se pikarti skrývali (např. lesy u Bernartic v blízkosti Bechyně), bylo více.⁽²⁾ V každém případě skupinu na Nežárce zlikvidovali táborité s podporou několika jihočeských šlechticů, kteří k Táboru inklinovali.

Navzdory početným pokusům se dosud nepodařilo přesně určit ostrov, na němž se sektáři usídlili. V úvahu přichází více lokalit na Nežárce, zvláště prostor, kde na samém sklonku středověku vyrostla tvrz Ostrov, poprvé písemně doložená roku 1529 (Palacký III 1939: 351; Pekař 1933: 85; Chotěbor 1997: 229–233; Úlovec 1999: 187–190; Čornej 2019b: 430, 734). V době svého vzniku byla chráněna rybníky i tokem Nežárky, takže opravdu stála na „ostrově“. Sousední vsi Hamr dal jméno železný hamr, zmiňovaný již v předhusitské době. Dalšími kandidáty na pikartskou základnu jsou lokalita Metel, přibližně tři kilometry proti toku řeky, i blízké místo zvané Ostrov při ústí potoka Řečice do Nežárky (Čornej 1997: 41–42; Jukl 2014: 73–75). Možnosti se nabízí ještě několik (Teplý 1937: 115–116), bez patřičného archeologického výzkumu, který by odkryl průkazné stopy po působení nonkonformní komunity, ale nikdy nepřekročí hranice hypotézy.

Přesná lokalizace by sice byla zajímavá, ještě důležitější však je, že se pikarti usadili „na ostrově“. Pod tímto slovem se může skrývat země ze všech stran obklopená vodou, kus pevné země mezi mokřinami (ÚJČ AV ČR – Vokabulář webový – s. v. Ostrov),⁽³⁾ lidské sídliště, „jenžto obklíčil jest potok“ (Próza českého středověku: 89), eventuálně i poloostrov. Z pohledu sektářů byl ostrov výhodným územím z praktického

2 Říjnové termíny vylučují účast pana Oldřicha Váváka z Hradce, o němž mluví pozdní kronikářská kompilace (SLČ 1937: 29; SLČ 2018: 363), ačkoliv dotyčný zesnul na dýmějový mor v září 1421. Václav Hájek z Libočan tento rozpor vyřešil tak, že po bok Žižkovi postavil Vavákova syna (Hájek 1541: 397r), ovšem pan Oldřich žádného mužského potomka, který by se dožil právní zletilosti, neměl. Do zdánlivě nejasné situace vnesl světlo poznatek, že úřad vladaře (správce) jindřichohradeckého panství vykonával v posledním období Vavákova života i krátce po jeho smrti (a to až do nástupu oprávněného dědice Menharta z Hradce) pan Vilém ze Stráže, jehož bratři Jan a Jindřich drželi Stráž nad Nežárkou, tedy další statek v těsné blízkosti „adamitského“ ostrova. Kdo byl roku 1421 majitelem statku Fuglhaus (Klec), rovněž situovaného v sousedství „adamitské“ lokality, není zřejmé. Pomýšlet lze na Jana z Ústí či Václava ze Stráže; oba šlechtici se profilovali jako přívrženci tábořské strany (Sedláček 1994: 268; Sedláček 1995: 39; Úlovec 1995–1996: 203; Jukl 2014: 96, 99).

3 [Přístup 4. 2. 2021]

i symbolického hlediska. Byl na něj nesnadný přístup, dal se bránit před nepřáteli (prameny udávají, že se jeho obyvatelé „ohrazovali“, tj. budovali jednoduchou fortifikaci) a navíc vytvářel představu útěšného teritoria, odděleného od zkaženého světa, jakési paralely k pozemskému ráji, zpravidla situovanému na vzdálený, leč smrtelníkovi nepřístupný ostrov kdesi na Východě (Delumeau 2003: 46–78, 105–118). Zde, v malém ráji na Nežárce, mohli žít v souladu se svými zásadami. To, co pro sektářskou komunitu možná bylo půvabným místem (*locus amoenus*), ba zemí zaslíbenou (Curtius 1998: 215–219; Součková 1994: 7–12), pokládala většinová společnost, bez ohledu na husitskou či katolickou orientaci, za lotrovskou peleš a její obyvatelé za zruďné heretiky, na něž čekají pekelné plameny věčného zatracení. Nikoliv náhodou se usadili na ostrově, v izolaci od společnosti, kterou odmítli a která je odvrhla. I v symbolické rovině tak ostrovní útočiště potvrzovalo, že se „kacířská“ skupina ocitla mimo systém, který nicméně svým působením nadále narušovala, což pro ni mělo tragické důsledky (Čornej 2011: 243).

Možná právě sepětí s ostrovem přispělo svým dílem k vnímání jejích příslušníků jako adamitů, kteří odhodili šat a horovali pro zcela uvolněný sexuální život, vyplněný prostopášností a rozličnými perverzemi. Není totiž možné přehlédnout, že středověk s oblibou projektoval tabuizovaná témata, včetně sexuálních, do daleké Asie a na (mnohdy vybájené) východní ostrovy, jež obydloval rozmanitými monstry vymykajícími se lidské zkušenosti (Scheinostová 2004: 159–160; Šedinová 2004: 269, 276). Stačí pohlédnout na známou katalánskou mapu světa z let 1375–1378, kde v prostorách Indického oceánu nalezneme Ostrov naháčů (*Insula nudorum*), nebo se začíst do *Cestopisu tzv. Mandevilla*, který do češtiny před rokem 1419 přeložil mistr Vavřinec z Březové. I v tomto oblíbeném díle se ve fiktivní zemi Lamoim objevují nazí lidé pěstující volnou lásku a řídící se božím příkázáním: „Rosťte a vzplodťte se a naplňte zemi.“ V jiném kraji, nazývaném Genosept, zase ženy a muži žijí promiskuitně a rodinné vztahy zde absentují (*Cestopis tzv. Mandevilla*: 107, 159–160). Naháči se ovšem hemžila ve středověkých encyklopediích také Etiopie a Indie (Iohannes Aquensis 2013: 12, 14). Máme tu před sebou životní způsob z křesťanského hlediska sice nepřijatelný, ale tím více

provokující fantazii. Africké i asijské země a ostrovy neležely, alespoň modelově vzato, od nežárecké lokality příliš daleko.

Přesto se zdá, že k typickým adomitům nežárecí sektáři nepatřili. Žádný z pramenů husitské provenience je tímto původně latinským pojmenováním neoznačuje a také zprávy o jejich bludech, zaznamenané mistrem Jakoubkem ze Stříbra a Petrem Chelčickým, neříkají nic ani o rituálním nudismu, ani o naháčích. První autor, aniž by heretiky jmenoval, už v letech 1421–1422 konstatoval, že „smilstva a tělesné ohavnosti a tak temnosti nazývají blahoslavenstvím a světlem“, resp. že se doslechl o jejich „hříších sodomských“ (Jakoubek ze Stříbra 1933: 366; Jakoubek ze Stříbra 1932: 527). Svědectví jihočeského myslitele má ještě větší průkaznost, neboť se opírá o informace z první ruky. V práci *O rotách českých*, dochované pouze v pozdním výtahu, hovoří Petr o krajních sektářských názorech a hédonické praxi jen obecně: „a někteří nevěří i o vzkříšení posledním ani o dni soudném, jiní z nich toliko o smilství stojí, aby jeden muž všechny ženy k smilství měl. A to praví býti dokonalým životem smilnití svobodně, jísti a pítí ustavičně, což břicho může snést“ (Chelčický 1980: 99). Zato v polemice s Mikulášem z Pelhřimova i dalšími táborskými kněžími, s nimiž se osobně dobře znal, byl konkrétnější. Takoví lidé, „napáchavše vražd a narúhavše se té svátosti, i obrátili se v smilstvie ohavné do lesův a do zákutín, takže sú někteří na ostrově zmordováni i jinde“ (Chelčický 2016: 86). Petr i Jakoubek se zároveň shodovali, že hlavním důvodem pohlavní nevázanosti v prostředí nonkonformních sektářů byla neúcta k svátosti oltářní, přímý důsledek radikálního remanenčního stanoviska některých táborských kněží. Od urážek oltářní svátosti, již pikarti hanlivě nazývali škvarkem, motýlem či netopýrem, zašli někteří bludaři v blasfemickém zaujetí tak daleko, že svátostné přijímání ztotožnili se smilnými skutky.⁽⁴⁾

Už samotný fakt, že se Chelčický obracel ve svém spisu k táborským kněžím a jejich představenému, téměř vylučuje možnost cíleného výmyslu.

4 „A někteří položivše za jedenie těla Kristova své smilstvie, i položili sú v sobě v znamení chléb bělný, a když chtie mluvití o smilství, tehdy jediné jmenují chléb bělný a tak sobě rozumějí.“ Na jiném místě téhož spisu pak, víceméně v souladu s Jakoubkem, říká: „Takoví ovšem své rozkoši mrzké mají jako světlo dne božieho a následovanie života nového, ješto sú jej věrni poznali“ (Chelčický 2016: 86, 138).

Petr tak učinil zřejmě v roce 1425, kdy vzpomínka na tragické konce táborských sekt stále žila. Ani Mikuláš z Pelhřimova, ani další táborští duchovní na rozsáhlé pojednání pravděpodobně nejen neodpověděli, nýbrž s jeho autorem přerušili veškeré styky (Boubín 2005: 83–89; Boubín 2016: 26). I později zmínky o sexuálně bezuzdných sektářích, jež cizina nazývala adamity, přecházeli mlčením. Přesvědčil se o tom roku 1433 přední účastník basilejského koncilu Juan Palomar, když mluvil o Žižkově likvidačním zásahu proti „adamianům“, ⁽⁵⁾ a zřejmě i další koncilní řečník Ivan Stojković, zmínivši adamity jako doklad nesvornosti v husitských řadách. Mikuláš z Pelhřimova, Markolt ze Zbraslavic i jiní prominentní táborité vyslechli tyto nářazy v poklidu. K epizodě na Nežárce se nehodlali vracet, možná se za ni i styděli (*Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio* 1788: 1108; Krchňák 1967: 114; Coufal 2020: 181, 312). Nikde se také nedočteme, že by se proti uváděným výtkám veřejně ohradili. To je svým způsobem důkaz *ex silentio*.

Chelčického tvrzení jsou však zajímavá ještě z jiného důvodu. Vylučují totiž valdenský charakter nežárecké sekty, o němž uvažovali někteří badatelé s odkazem na typ šířených pomluv i s ohledem na ukotvení skupiny v jindřichohradeckém regionu, kde valdenství zapustilo hluboké kořeny s příchodem rakouských kolonistů už v průběhu třináctého století (Haupt 1890: 393). Represivní akce proti valdenským komunitám, včetně vyhlášení kříže, tu máme doloženy od počátku druhé třetiny až do sklonku čtrnáctého věku (Patschovsky 1979: 11–24, 84). Valdenští však byli důslední novozákonní pacifisté, odmítající jakékoliv násilí v mezilidských vztazích, natož zabíjení a trest smrti. Petr Chelčický ale jednoznačně mluví o vraždách, které sektáři spáchali. A zcela určitě si nevymýšlí. Jihočeské prostředí uchovalo paměť o vpádech nežáreckých sektářů do blízkých městeček Veselí nad Lužnicí, (Kardašovy) Řečice, Stráže (nad Nežárkou) a do vsi Pleše (Veršované letopisy 1963: 162). To zpětně vysvětluje ozbrojené zásahy okolních vrchností, zvláště pánů ze Stráže, ale zřejmě také katolic-

5 Husitský zapisovatel příznačně mluví o pikartech („de Picardis a Siscone occisis“), nikoliv o adamitech (MC I: 311).

kého šlechtice Oldřicha z Rožmberka, držitele Veselí (Šimůnek 2005: 39), proti nepohodlné komunitě, jejíž členové si zajišťovali nezbytné životní potřeby loupežemi, doprovázenými pálením a zabíjením nevinných, pokud se obyvatelé postižených lokalit proti jejich řádění postavili. Chránit vlastní poddané patřilo k povinnostem každé vrchnosti. Nežárecká skupina nevyznávala valdenské zásady, nýbrž počínala si spíše jako dědic „krvavých andělů“, militantních tábořských chiliastů, kteří s mečem a pochodem v ruce hodlali během prvního roku husitské revoluce vymýtiti hříšníky a uvolnit cestu Kristovu pozemskému království (AČ III: 218–219). Možná s tím souvisel i tragický osud panoše Šorce, držitele vsi Valu, vzdálené dva kilometry od levého břehu Nežárky. Sektáři ho na ostrově stáli a jeho mrtvolu, uvázanou za nohu, vhodili do řeky (Veršované letopisy: 163; Čornej 2019b: 429). Fyzická likvidace násilných nonkonformistů tak obsahovala i rozměr odvety a spravedlivé pomsty.

Rozbor relevantních pramenů ústí v poznatek, že nežárecká sektářská komunita opravdu existovala a na odlehlém místě pěstovala volnou lásku, což ostatně uznává větší část badatelů. Do důsledku tak dováděla radikální husitskou praxi z posledních předrevolučních a prvních revolučních měsíců. Někteří kazatelé tábořského směru tehdy hlásali, že každá žena může opustit manžela či rodiče, pokud ji brání žít podle závazných pravidel božího zákona (Jan z Příbramě 2000: 94, 95). Odtud už byl pouhý krůček k názoru o bezhříšnosti pohlavního spojení „s kterauž koli kterau [muž – pozn. P. Č.] miluje“ (Jakoubek ze Stříbra 1932: 527). Většinová společnost takový princip odmítala, spatřujíc v něm zdůvodnění sexuální promiskuity, která křesťanské bytosti snižuje na roveň pohanů, monster a zvířat (Šedinová 2013: LXIII–LXVI).

To je vše, co o nežáreckých bludařích dovedeme jakžtakž říci. Sektáři sami žádné písemné svědectví nezanechali a zřejmě ani zanechat nemohli, i kdyby chtěli. Byli vesměs negramotní a kněze mezi sebou nestrpěli.

Všechny další zprávy, jež máme k dispozici a jež sdělují pozoruhodné detaily o organizaci a vnitřním životě skupiny, jsou bohužel problematické. Na první pohled prozrazují, že se při jejich formulaci výrazně uplatnil proces epizace i beletrizace historického faktu, motivovaný úsilím varovat co nejširší publikum před pikartskými sektáři, jejichž názory i skutky odporují křesťanské víře. Formativní funkce tu došla přímo čítankového naplnění.

Tato slova bezesbytku platí o latinsky psané *Husitské kronice* mistra Vavřince z Březové, věrného stoupence Husova a Jakoubkova. Žel, na pásáže, jež špičkový vzdělanec, vybavený mimořádnými historickými i zeměpisnými znalostmi, věnoval nonkonformním komunitám, nelze přísahat. Není totiž jasné, které z nich tvořily součást původního textu kroniky a které do ní byly zabudovány v rámci druhé redakce, posilivší protitáborské vyznění rozsáhlého spisu. Nevíme ani, zda tato druhá redakce pochází přímo z pera mistra Vavřince, nebo jak ukazuje nejedna indicie, spíše z dílny konzervativních husitů kolem mistra Jana Příbrama. Například obsírné antitáborské pojednání bylo do kroniky zjevně včleněno dodatečně (Vavřinec: 400–428, 429–431). Podobný šev shledáváme i v případě kapitoly o likvidaci nežárecké sekty. Její jádro tvoří (údajný) česky formulovaný list Jana Žižky, který po ozbrojeném zásahu na ostrově přikázal zaznamenat odsouzeníhodné bludy i činy usmrčených heretiků (Vavřinec: 517–519).

Není třeba zvláštního bystrozraku, abychom rozpoznali, že písemnost postrádá základní znaky listu (chybějí adresa, pozdrav, žádost, jméno vydavatele, místo a zřejmě i datum vydání) a že je kompilací poskládanou z několika zdrojů. Po úvodní větě, odvozující původ strašlivé hereze od remanenčních názorů Martina Húsky, následuje úsek, který charakterizuje zvrhlé praktiky vyhubené sekty prostřednictvím sdružených rýmů a asonancí. Ačkoliv je tato skutečnost známa déle než dvacet let (Čornej 1999: 148), bádání ji dosud vzalo v potaz pouze okrajově (Jukl 2014: 119), takže nezbývá než ji zde znovu připomenout. Rozepíšeme-li kronikářský prozaický text v inkriminovaném místě do veršů, dostaneme přesvědčivý výsledek:

Kněh ižádných nemají,
aniž jich tbají,

neb zákon boží v srdci psaný mají.
 Tak oni dějí,
 Páteř když pěj,í,
 tehda takto řiekají:
 Otče náš, jenž jsi v nás,
 Osvěť nás!
 Buď vuole tvá!
 Chléb náš daj nám všem! Etc.
 Item viery⁽⁶⁾ neřiekají,
 neb naši vieru za blud mají.
 Item svátkuov ižádných netbají,
 než den jako den mají
 a sedmý den sedmým věkem vykládají.
 Item postuov ižádných nemají,
 vše napořád, což mají,
 vždycky žerú.
 (Vavřinec: 517)

Poté text přechází v prozaickou deskripci sektářských zvrhlostí, založených na destrukci a parodování křesťanských zásad i výroků („rufiáni a nevěstky předejdú vás do nebeského královstvie“),⁽⁷⁾ přičemž výsledkem náboženství naruby jsou pedofilní praktiky („i děvčička najmenší, kterúž sú k sobě přijali, musila porušena býti a s nimi smilniti“) a sexuální orgie, zahajované u ohně rituálním tancem, rytmizovaným recitací Desatera, pokračující souloží nahých heterosexuálních párů a završené společnou koupelí v řece. I v tomto barvitěm popisu se zčásti uplatnily verše:

[...] potom u ohně stojiece,
 jeden na druhého hleděli,

6 Myšleno *Credo*.

7 Ježíšův výrok v českém ekumenickém překladu zní: „Amen, pravím vám, že celníci a nevěstky předcházejí vás do Božího království“ (Mt 21,31). Substantivum *rufián* označuje ve staré češtině smilníka, cizoložníka, eventuálně kuplíře.

a měl-li který muž rúšce,
 ženy jemu ztrhaly a řkúce:
 Vypuť vězně a daj mi ducha svého
 a přijmi ducha mého!“
 (Vavřinec: 518)

S realitou nemělo toto líčení nic společného. Stejně či analogické nesmysly se tradovaly v předchozí době o nejrůznějších sektách, mimo jiné také o valdenských. Řadu z nich nalézáme v inkvizičních příručkách a materiálech po celé tehdejší západokřesťanské Evropě. Z nepravdivosti a lži usvědčuje podání ve Vavřincově kronice jeho vnitřní rozpornost. Programové popírači křesťanských principů by sotva při svých rituálech recitovali Desatero. Ostatně velmi podobný text, jehož cílem bylo pošpinit rakouské valdenské, pochází ze čtrnáctého století (SRA II: 533–536). Obvinění z pedofilních úchylek pouze dokresluje postupy pozdně středověké propagandy, která v prvním plánu sdělovala pobuřující i vzrušující senzaci, avšak zároveň skrytě dehonestovala Martina Húsku i další hlasatele remanence jako falešné proroky, jejichž stoupenci zákonitě zešíleli, takže neunikli tvrdému, leč zaslouženému trestu. Je to shodné schéma jako v případě příběhu o Zikmundovi Řepanském, kterého prý nežářeční sektáři nazývali „tovaryšem věrným“ (Vavřinec: 519).

O skutečných důvodech, proč komunita na Nežárce vyznávala sexuální volnost, písemnost téměř nemluví. Jejím cílem bylo odradit a zastrašit všechny, kdo podléhali pokušení následovat radikální husitské nonkonformisty, ať již v odmítání úcty ke svátosti oltářní, v preferování volné lásky, nebo v militantně pojímaném chiliasmu, inspirovaném hrůznými apokalyptickými obrazy. Proto se v textu objevují i některé zásady, známé z frekventovaných soupisů chiliastických článků (Vavřinec: 413–416, 454–462; AČ III: 218–225; Jan z Příbramě 2000: 93–99; Jakoubek ze Stříbra 1932: 525–528), kritizovaných a odmítnutých především husity pražského směru.⁽⁸⁾ To by však pro náležitý účinek nestačilo. Realitu bylo tudíž nutné překroutit.

8 Přehled všech příslušných edic podal Soukup (2011: 318–319).

Písemnost tak, zcela v souladu s pravidly středověké estetiky, představila nežárecké sektáře jako perverzní kacířský spolek, který nejposvátnější záležitosti převrátil v nejnižší a nejodpudivější tělesnost, ústící v zločiny proti člověku, víře, Bohu a jím ustanovenému řádu. Bachtinova poučka o záměně vznešeného a nízkého nachází i v tomto případě znamenité uplatnění (Bachtin 2007: 346–405). Prolnutí dráždivé sexuality (sektáři se nestyděli souložit v přítomnosti jiných členů komunity) s násilím zajišťovalo textu patřičnou publicitu i odezvu, s čímž autor (resp. autoři) nepochybně kalkulovali (Vavřinec: 518). Střídání prózy a veršů, využívajících gramatické a homonymní rýmy, pak vytvářelo předpoklad, aby si sdělení vyslechl i zapamatoval široký okruh negramotných lidí.

Presvědčivost písemnosti propůjčovaly stručné dokumentární pasáže, obsahující zlomky autentických výpovědí zajatých a posléze popravených sektářů. Právě tyto úseky byly zřejmě přejaty z původního, leč nedochovaného Žižkova listu. Nikdo jiný než příslušníci pronásledované komunity nemohl vědět podrobnosti o Marii, usmrcené v rámci sekty, o Zdeně, inklinující k „pravé víře“ a upálené ještě v době příběhnického exilu, či o knězi Janovi, který doplatil životem na své důstojenství, jež komunita neuznávala.⁹ Autenticky působí též zpráva, že sektáři „přijímanie těla božieho chlebníci nazývali“ (Vavřinec: 519), bezpečně potvrzená Chelčickým. Opatrnější musíme být v případě údaje, že sektáři nazvali jakéhosi Petra Ježíšem a Mikuláše Mojžíšem, spatřující v nich své vůdce a správce „všeho světa“ (Vavřinec: 518). K obezřetnosti vybízí nejen analogie s ústředními postavami Starého a Nového zákona, ale i jméno Mikuláš, totožné s antiochijským diákonem, s nímž tradice mylně spojovala první sexuální výstřednosti v prostředí raně křesťanských obcí. Jako mikulášenci byli ve třetím století po Kristu označováni sektáři hlásající svobodu těla.

Ačkoliv nevyřešených problémů zůstává víc než dost, je jisté, že Vavřincova kronika neobsahuje autentický list, který dal po zásahu na Nežárce vypracovat hejtman Žižka, nýbrž kompilaci, sestavenou z vybraných chi-

9 Je obecně známo, že zmínky o Zdeně a knězi Janovi posloužily Aloisu Jiráskovi k vytvoření tragické milenecké dvojice Zdeny z Hvozdna a kněze Jana Bydlínského (ten byl opravdu historickou postavou, o jejímž konci ale nic bezpečného nevíme) v románu *Proti všem*.

liastických článků, inkvizičních protokolů (Döllinger 1890: 385–393, 400–402; Schweitzer 2009: 18–39, 47–49), zakořeněných stereotypů, sexuálních fantazií a jen částečně čerpající ze svědectví zajatých členů nežárecké komunity. I závěr písemnosti je, víme už proč, rýmovaný:

Item zimy ani horka se nebáli,
než nazí po světě těkati se nadáli,
jako Adam s Evú v ráji.
Ale to sú všecko v hrdlo selhali,
a protož jsú hanebnú smrt ten úterý po sv. Lukáši vzali
anno domini MCCCCXXI.
(Vavřinec: 519)

Uvedené datum nemusí nutně označovat vznik Žižkova listu, nýbrž den exekuce. Jistoty se sotva dobereme.

Vavřincova kronika byla prvním dílem, jež v českém prostředí prisoudilo sektářům na Nežárce rituální nahotu, navozující spojitost s bezhříšným stavem, který prožívali Adam s Evou před vyhnáním z ráje. Z textu však není zřejmé, zda kronikář klade sexuální výstřednosti a „šílenství“ (*vesania*) již do jara 1421 (tj. do času kdy sektáři pobývali při řece Lužnici), nebo až do letních a podzimních měsíců. Tato pasáž, o několik stránek předcházející líčení života na Nežárce, vypráví, jak muži i ženy chodili úplně nazí a tvrdili, že se ocitli ve stavu rajske nevinnosti. Šaty, které lidé přijali jen kvůli hříchu prvních rodičů, proto odložili jako zbytečnost.⁽¹⁰⁾ A poněvadž bezhříšnému člověku je dovoleno vše, nevyhýbali se ani incestním vztahům (Vavřinec: 475). Jako zlovolnou lež komentoval toto místo pozdější staročeský překladatel Vavřincova textu, zřejmě příslušník jednoty bratrské.⁽¹¹⁾ Ale

10 Pokud by tomu tak bylo, pak by vědomě obnovovali stav rajske nevinnosti (*status innocentiae*) a zároveň odmítali dobový asketický názor o tělu jako odporném šatu duše (Töpfer 1996: 169–184; Le Goff – Truong 2003: 104). Ve prospěch této teze nepřímo hovoří soupisy chiliastických článků (Jan z Příbramě 2000: 95).

11 „O vyhřebený mistře Vávro na onom světě [...] Byl-li si ty časy živ, tyto řeči a klevety do mně (!) nemohou a místa ve mně nemají, by to pravé bylo. Ba i těchto nadepsaných lží mohls je v řiti shnojit s sebou leže v hrobě“ (Vavřinec: 475). Není bez zajímavosti, že se proti zahraničním pomluvám o roz-

kdo ví, jak to bylo. Třeba si vzdělaný překladatel tzv. Mandevillova cestopisu bezděčně vzpomněl na zemi Lamoim, v níž byl incest běžnou záležitostí, neboť při míře tamní promiskuity nikdo netušil, kdo je „jeho otec“ (Cestopis tzv. Mandevilla 1963: 107). Nastíněná hypotéza je tím lákavější, že právě tato pasáž *Husitské kroniky* byla s vysokou pravděpodobností součástí Vavřincova původního textu.

I když pražský univerzitní mistr vysvětloval, jistě též na základě znalosti chiliastických článků, počínání jihočeských nonkonformistů příkladem Adama a Evy (Vavřinec: 475; Jan z Příbramě 2000: 95), nikdy je nenazval adamity. Toto pojmenování nezvolil ani anonymní katolický autor, který někdy v průběhu druhé poloviny patnáctého století složil nedlouhé dílko běžně označované jako *Veršované letopisy* (KNM V E 89, 222r–224v; Veršované skladby doby husitské 1963: 156–163). Obdobných prací, zjevně inspirovaných (a to i po formální stránce) oblíbenou rýmovanou *Kronikou tak řečeného Dalimila*, vzniklo tehdy několik.⁽¹²⁾ Poslední kapitolka, obsahující množství nám už známých geografických údajů o působení nežárecké sekty, nese příznačný nadpis „O naháčích“. I ten prozrazuje souvislost s takzvaným Dalimilem, který k roku 1259 (jiné prameny udávají léta 1261 a 1262) zaznamenal příchod *naháčů*, jimiž rozuměl flagelanty, obviňované z utajeného uctívání vládce pekel (Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 2: 388; Bláhová 1995: 379–380). Vysloužili si proto pojmenování luciferiáni (resp. luciperiáni) a také pronásledování inkvizicí, zvláště v italských oblastech.

Na foliích *Veršovaných letopisů* se však sektáři neklaní ďáblu, nýbrž chodí nazí a téměř rozverně se oddávají hromadnému sexu („skupíce se potom spolu leháchu“). V následující sérii bezrozměrných veršů se odsudek sexuální svobody mísí s vzrušujícími obrazy nahých tanečníků a tanečnic, umocněnými sdělením, že „panny i paní krásné mezi nimi bíchu“

šíření incestu v husitských oblastech Českého království ohradili již na počátku června 1421 účastníci slavného čáslavského sněmu, byť jejich stanovisko známe až z pozdějšího podání (Cochlaeus: 204; Bartoš 1924: 106).

12 Jsou to především texty *Král Přemysl Ottakar a Závěš* (Král Přemysl 1882: 240–244), *Zlomky rýmované kroniky* (Veršované skladby doby husitské 1963: 151–155) a *O válce s Uhry I. 1468–1474* (Výbor II: 831–850).

(Veršované letopisy: 163). To je zajímavý moment vypovídající o okruhu adresátů díla určeného primárně k hlasitému přednesu, nikoliv ale pro výstrahu negramotným obyvatelům, nýbrž spíše pro poučení i pobavení šlechtickým a měšťanským kruhům. Sousloví *krásné paní* totiž vyvolávalo buď představu urozených žen, nebo (v ironické poloze) nevěstek.⁽¹³⁾ To je však očividná fikce, zvyšující atraktivitu podání, neboť šlechtičny a prostitutky by v nežárecké komunitě sotva hledaly, resp. našly místo. Zvrácenou idylu „na ostrově“ rázně utne rigidní Žižka. Celá epizoda i celé dílko (pokud se ovšem pokračování neztratilo) končí slovy opětovně připomínajícími dalimilovský vzor:

Tak to plémě pikartské snide,⁽¹⁴⁾
potom tak mocně vzhuru nevznide“
(ibid.)

Zde upozorníme. Není to v žádném případě pouhá konvenční přejímka. Oba citované verše mají nezastupitelnou úlohu ve významové stavbě díla. Tvoří totiž pendant k incipitu, který oznamuje čtenářům a posluchačům, že by měl každý vědět, jak bludné „kniehy Viklefovy do Čech přišly“ (Veršované letopisy: 156) a co způsobily. Skladba tento úkol naplňuje. Podává v hutném přehledu a na několika klíčových příkladech genezi husitství s výčtem novot, které přinášelo, a s odsudkem nesvornosti, již vyvolalo, opírajíc se zprvu o podporu panovníka a české i moravské šlechty. Zavedení laického kalicha a pronásledování katolického kléru i řeholníků je tu předehrou bludů a činů ještě horších, spjatých s činností radikálních kněží (Martina Húsky, Petra Kániše, Jana Bydlinského i dalších), názorově rozvrátivších Tábor a odpovědných za vzmach pikartství, jehož vyvrcholením byly aktivity naháčů, smilníků a násilníků, zabíjejících i „děti v kolébkách“. Obvinění z pedofilie

13 S císařem Zikmundem opouštěly v listopadu 1437 Prahu „krásné panie pod korúhvi“, tj. prostitutky, které v rigidním husitském městě nesměly zůstat (SLČ 1937: 79), o urozené krásné ženě např. manuskript KNM III E 43, fol. 50v.

14 Rým *snide* – *vznide* se u Dalimila, zvláště na počátku a v závěru kapitol, vyskytuje mnohokrát (např. Staročeská kronika tak řečeného Dalimila 2: 263, 422, 437).

a vraždění nemluvnat patří mezi běžná topoi středověké propagandy (to-těž tvrdili husité o křižácích, resp. Němci o husitech), takže je nemusíme brát vážně. Podstatnější je jiné sdělení. Jako pověstná červená nit prostupuje veršovaný text myšlenka, že za všechna kacířstva, která se rozmohla v husitských Čechách, nesou vinu cizinci. A to nejen Angličan John Viklef, hlasatel remanence a nesmlouvavý kritik světského panování církve, ale také v Praze žijící němečtí mistři Mikuláš a Petr z Drážďan, kteří (tady se autor ovšem mýlil) vnukli mistrům Janu z Jičína a Jakoubkovi ze Stříbra nápad zavést přijímání pod obojí způsobou (Veršované letopisy: 156, 158–159). Kdyby nebylo zhoubného vlivu ciziny, neexistovali by husité, natož jejich nejhorší odnož, popírající na nežáreckém ostrově zásady křesťanské civilizace. Ani Žižka nemohl přihlížet tak děsivým excesům a nemilosrdně zatočil s nejstrašnějším kacířským výhonkem, který se snad už nikdy nenadechne k novému životu. To bylo v posledních desetiletích patnáctého století, kdy opět nabývaly na síle radikálně reformní proudy (Macek 2001: 286–335), aktuální varování, programově umístěné na závěr textu. Není divu, že se mladá jednota bratrská v této atmosféře znovu a znovu důrazně distancovala od pikartů a naháčů, lidí „zlých smysluov“ a „u víře zkažených“, kteří za Žižkových časů sídlili „na Ostrově“ (AJB I: 245, 296, 322, 550).

Genetickou souvislost mezi heretiky na Nežárce a původem cizími kacířskými sektami našel též kompilátor takzvané *Kroniky o kněžích táborských*, zprvu zřejmě samostatné práce, později začleněné do souboru *Starých letopisů českých* (SLČ 1937: 27–31; SLČ 2018: 361–367; SLČ 1829: 478–479).¹⁵ Prvotním zdrojem „divné, zmámené viery“, která v temných barvách vykvetla v Českém království a nejodpudivější výraz nalezla „na ostrově“, jsou v jeho pojetí Němci (přesnější by bylo říci rakouští Němci), usazení na Jindřichohradecku a pronásledovaní i upalování v průběhu čtrnáctého století. Kronikář měl nepochybně na mysli valdenské, jejichž českým následovníkům (nesprávně) připisuje „mrzké a škaredé hříchy“ (SLČ 1937: 29; SLČ 2018: 363). Odtud už vede přímá linie k nežárecké

15 Psal o něco později než autor *Veršovaných letopisů*, jejichž část líčí orgie na Nežárce do svého dílka zabudoval stejně jako údajný Žižkův list o bludech a vyhubení pikartů. V druhém souboru je text rozdělen na dvě části, první nese pojmenování O kněžích, druhá O pikhartích a naháčích etc.

komunitě, pověstné popíráním církevních svátostí, krvavými výpady do okolních městeček a vsí, ba dokonce uctíváním vlastního boha, kterým byl kovář Rohan, původem z Veselí nad Lužnicí. Slovo *rohan* však v této době častěji fungovalo jako apelativum označující hrubého člověka, neotesance či venkovského primitiva ve smyslu ekvivalentního latinského sousloví *rusticus quadratus* (Spal 1973: 237; Vidmanová 2000: 52–58). Užití tohoto významu napovídá rovněž verš ve známém dialogu Václav, Havel a Tábor, složeném roku 1424: „pikharti, cafúři, svatokrádci, šílení rohané“ (Veršované skladby doby husitské 1963: 144).

Když se o nežáreckých bludech a ukrutnostech dozvědí Jan Žižka a Oldřich Vavák z Hradce (!), odhodlaně prohlásí: „Nám jest toho pomstíti, aneb hrdla svá za to dáme!“ (SLČ 1937: 29; SLČ 2018: 363). Vkládání přímé řeči (v tomto případě šlechtické devízy mimořádně frekventované od počátku husitské revoluce) náleží k typickým znakům beletrizace historických textů. Oba muži potom se svými lidmi zaútočí na ostrov a v krvavém boji přemohou pikarty. Nejvíc jim dá zabrat kovář-rohan, jehož usmrtí až příval šípů. Obsazení kováře do úlohy pikartského boha či guru, ať už bylo ve shodě se skutečností nebo nikoliv, není náhodné. Kováři jako lidé pracující s ohněm a vytvářející ve výhni rozmanité předměty byli často vnímáni jako jedinci obdaření mimořádnými schopnostmi, ba téměř jako kouzelníci a čarodějové. Možná i proto v příběhu vzdoruje kovář přesile tak dlouho, byť zde nepřehlédnutelnou roli sehrálo zcela jistě topos. I záporný hrdina musí prokázat své neobyčejné vlastnosti, aby tím více vynikl úspěch vítězů.

Zjevný trend svalit vinu za rozšíření dříve neslýchaných forem hereze na cizince, ať již na Angličany, Pikardány, Rakušany, nebo Němce, souvisel s představou vždy pravověrného českého národa, který poznal boží zákon v jeho čisté a závazné podobě. To bylo zjevné dědictví mocenského a kulturního vzestupu českého státu v době vlády Karla IV., kdy Bůh pohlédl milostivě na České království a posílil v něm zbožnost, patrnou v hlubokém zájmu věřících o křesťanské hodnoty i v množství sakrálních staveb. Nikdo se tudíž nepozastavoval nad tím, že inkvizice a represivní orgány nenacházely heretiky mezi etnickými Čechy, nýbrž takřka výhradně v řadách německých přistěhovalců a jejich potomků. Už proslulý, byť nepřija-

tý zákoník *Majestas Carolina* konstatoval, že kacíři přicházejí do českých zemí „ex exteris nationibus“ (AČ III: 79). Na počátku patnáctého století se pak tento názor promítl do časových písní (Invectiva: 631; Nejedlý 1907: 499–500, 535) i do rozšířeného přísloví: „Nebyl kacír žádný Čech, aniž móż být nalezen v těchto dnech“ (Urbánek 1915: 36). V průběhu výroční disputace pražského vysokého učení jej v lednu 1409 prezentoval a zdůvodnil mistr Jeroným Pražský (Magistri Hieronymi de Praga Quaestiones. Polemica. Epistulae: 213; Šmahel 2000: 44–48; Šmahel 2010: 40–41). Toto národně vyhraněné pojetí zastávali v revolučním a porevolučním období jak stoupenci hlavního husitského proudu, tak čeští katolíci programově vyzvedávající časy panování Karla IV. Představa nejkřesťanštějšího Českého království jako paralely k biblickému Izraeli, zemí božího zjevení, se ujala především v husitském prostředí (Urbánek 1929: 144–145; Urbánek 1957: 10), které neváhalo argumentovat odvěkým českým pravověřím sledovatelným již od časů sv. Cyrila a Metoděje, resp. kněžny Ludmily (Bílejovský 1537: d3a; Coufal 2020: 330).

Ozvuk těchto tendencí nikoliv náhodou pronikl i do slavného díla *Historia Bohemica*, které v létě 1458 dokončil italský humanista Enea Silvio Piccolomini, vstoupivší zanedlouho do dějin jako papež Pius II. Úspěšný autor v roce 1451 Čechy osobně navštívil, profiloval se jako expert na husitskou otázku a ve své práci se opíral o rukopisy, materiály i osobní sdělení, které mu zprostředkovali jeho čeští přátelé (Šmahel 1998: XXVIII–XXXIV. Piccolomini 2005a: 0123–0124). Také Enea připisuje původ adamitské hereze cizinci, Pikardovi („Picardus quidam), který pocházel z belgické Galie a díky svým kejklům („prestigiis quibusdam“) k sobě v Čechách přilákal nemalý zástup lidí. Prohlašoval se za božího syna, říkal, že se jmenuje Adam, a svým přívržencům, s nimiž obsadil ostrov na řece Lužnici (!), přikázal, aby chodili nazí, a nazval je adamity („Adamitas vocavit“). Sekta, jejíž členové si zakládali na svobodě (ostatní lidi pokládali za otroky), sice pěstovala volnou lásku, avšak k tělesnému spojení jejích členů dával svolení sám Adam starozákonním citátem: „Plodte a množte se a naplňte zemi“ (Gn 9,1). Jako bychom se ocitli v Mandevillově zemi Lamoim, zato o statečném kovářovi nepadne ani slovo. V Eneově podání prostě vystřídal

světaznalý mág neotesaného „nadsamce“ Rohana. Poté již čteme známý příběh. Strašlivé zločiny sektářů pobouří i zločince Žižku natolik, že téměř všechny adamity zahubí. Tábořský hejtman ale nebyl jediný, kdo nebezpečné kacíře pronásledoval. Katolický šlechtic Oldřich z Rožmberka osobně vykládal Eneovi při jeho návštěvě Českého království, že zajal a dal upálit muže a ženy z této sekty považující prý všechny lidi, kteří nosí šaty, za ne-svobodné (Piccolomini 2005a: 290–295). Bohužel, Rožmberk spisovatelův údaj zpětně nepotvrdil. Bylo by to velmi zajímavé, poněvadž svědectví žijící osoby (pan Oldřich zemřel až v dubnu 1462) považovala středověká historiografie za vysoce hodnověrné. V případě jihočeského magnáta i velkého italského fabulátora si však nemůžeme být jisti téměř ničím.

Enea poskládal „adamitskou“ epizodu po svém, nicméně s ohledem na čtenáře. Především ji zjednodušil a zpřehlednil. Pikard'an Adam je více populární kouzelník než náboženský blouznivec,⁽¹⁶⁾ přesto svou profesí předurčený k zatracení. Kouzelníci, hadači, čarodějníci, věštcí, zaklínači a zaříkavači přece nepatří do nebeského království, jeho brána je pro ně úzká (Malý výbor ze staročeské literatury: 40). Adamovi stoupenci, *Adamitae* (Piccolomini 2005a: 292), logicky chodí nazí jako Adam s Evou. Rovněž o něco starší formulace českého katolického exulanta Ondřeje z Brodu definuje adamity, pronásledované husity, jako lidi, „qui nudi gradiuntur“ (Ondřej z Brodu 1980: 17, 23). Zaslouhou mimořádné obliby i staročeských překladů Eneova díla se původní latinské pejorativní pojmenování adamité prosadilo v češtině spolu s rozličnými variantami (*adamci*, *adámci* i *adamníci*, poprvé doložení roku 1510 v Konáčově převodu Eneova díla), načas se stalo synonymem slova *naháči* a v moderní době jako označení nežárecké sekty zcela převládlo (Piccolomini 2005b: 82; Eneáš Sylvius: 147; Hájek 1541: 202 v, 397r; Vodňanský 1511: A VI b1, O VIII a1). Naproti tomu jiné, archaičtější latinské označení, *adamiani*, se příliš neujalo (Vodňanský 1511: A VI b1).

Starší texty české provenience Pikard'any, kteří do Prahy dorazili v roce 1418, neobviňují ze sexuálních excesů, nýbrž z neúcty k svátosti oltářní

16 To není moderní nadinterpretace, nýbrž respekt k staročeskému překladateli Mikuláši Konáčovi, který nepoužil slovo *kejklty*, ale *zázraky* (Eneáš Sylvius: 147). Také Maciej Miechowita zvolil v parafrázi Eneovy pasáže pojmy *prodigia et miracula* (Miechowita 1519: 296).

(Vavřinec: 430–431), což Enea nejspíš věděl. V první verzi adamitské epizody, kterou v polovině patnáctého století začlenil do listu určeného kardinálu Juanu Carvajalovi, totiž vyložil, plně v souladu s husitským většinovým míněním, zrod adamitské sekty jako důsledek pikartského učení tábořských kněží, zatímco kořeny vlastního husitství shledával v rozšíření Viklefových spisů (Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini 1912: 167–169). Na stránkách své slavné historické práce však interpretaci pozměnil. Zřejmě nechtěl čtenáře díla unavovat nezáživnou teologickou problematikou. Rozdílnost adresátů, byť ovládajících latinu, neztrácel ze zřetele. Jeho *Historia Bohemica* se v konečném tvaru obracela jak k církevním, tak k světským elitám západního křesťanstva (Piccolomini 2005a: 0228).

Čeští adamité zaujali v patnáctém až šestnáctém století i jiné autory včetně zahraničních, například vídeňského profesora Thomase Ebendorfera. Výborný znalec českých poměrů a protivník husitství, v práci *Cronica Austriae* stručně zaznamenal existenci nahých sektářů, kteří nevázaně souložili po způsobu psů, i jejich likvidaci, o níž se zasloužil hejtman Žižka, „armiger quidam ignobilis“, tj. jakýsi panoš nízkého rodu (Ebendorfer 1967: 352). Většina autorů se ale spokojila s parafrází *Starých letopisů českých*, kroniky Vavřince z Březové¹⁷⁾ a především autoritativního díla Eneova, vydaného tiskem do roku 1600 sedmnáctkrát v latinském znění a v několika překladech do národních jazyků (Piccolomini 2005a: 0213–0215). Někteří se s větším či menším úspěchem pokusili o kompilaci uvedených zdrojů (Miechowita 1519: 296; Dubravius 1575: 250; Dačický 1955: 140).

Na osobitý přístup kupodivu rezignoval kronikář, u něhož bychom čekali pravý opak. Václav Hájek z Libočan se na foliích *Kroniky české* v zásadě přidržel líčení svých oblíbených *Starých letopisů* (Podlešák 1979: 224–240; Černá 2015: 37–54; Čornej 2019a: 384), jejichž topografické údaje, na něž si jindy tolik potrpěl, poněkud popletl. Jako katolický kněz a nesmlouvavý kritik husitského a raně reformačního radikalismu s chutí využil názor o adamitství jako přímém důsledku zhoubných nápadů Martina Húsky. Po-

17 Ohlas Vavřincova díla je patrný například v pojednání Václava z Krumlova *De signis hereticorum*, přisuzovaném někdy i dominikánu Petrovi z Klatov a sepsaném asi po polovině patnáctého století (Neumann 1920: 36).

čátek zvrácené hereze nicméně umístil do vsi v blízkosti Jindřichova Hradce,⁽¹⁸⁾ odkud se stoupenci sodomských hříchů přesunuli na ostrov mezi Veselím a Jindřichovým Hradcem. Autorovu zájmu pochopitelně neunikla literárně vděčná postava kováře Rohana. Pod jeho vedením *adamníci* nedodržují nahotu striktně, nýbrž před ozbrojenými výpady do okolí na sebe navlékají „šaty“ a „oděň“. Dá se proto předpokládat, že tak čelili i Žižkovým bojovníkům, přičemž se zvláště vyznamenal Rohan. Ačkoliv jeho tělo zasáhlo množství „šípův“, kovář nadále vzdoroval přesile, ale protivníci ho „cepami tak dlúho mlátili, až umřel“ (Hájek 1541: 397r).

Na otázku, proč Hájek nerozvinul adamitskou epizodu v zajímavější příběh, který mohl využít ke skandalizování radikálních husitů, se nabízí jediná schůdná odpověď. Zaměřil se na události a osoby (Hus, Jakoubek, Zikmund Řepanský, Rokycana), jejichž prostřednictvím mohl lépe demonstrovat sílu bludů, které rozvrátily odvěký řád v Českém království a které nejen podle jeho přesvědčení pocházely z ciziny (Čornej 2019a: 378–383, 387–390, 396–400). Adamitství bylo víceméně okrajovou záležitostí, jež (na rozdíl od remanence, redukce počtu svátostí, obrazoborectví, a hlavně rozpadu jednoty západokřesťanské církve) neměla dlouhého trvání. Navzdory malé pozornosti, již Hájkova kronika adamitům věnovala, se však zařadila k stěžejním pramenům, z nichž poučení a inspiraci o pozoruhodné sektě čerpala umělecká tvorba 19.–20. století, ať již výtvarné umění (mimo jiné František Ženíšek a Alfons Mucha), nebo (a to především) krásná literatura. Výčet autorů by byl dlouhý, takže se spokojíme pouze se stručným výběrem. V něm defilují Jan Kollár, Karl Herlossohn-Herloš, Alfred Meissner, Svatopluk Čech, Alois Jirásek, Václav Kaplický i další (Čornej 1999: 150–159; Farellová 2009: 249–256).

Od šestnáctého století ovlivnila i adamitskou tematiku síla tištěného slova, především „evergreenů“, jak lze ahistoricky, leč bez nadsázky označit Hájkovu kroniku i práci Eneovu. K nim se v osmnáctém a devatenáctém

18 Tuto ves nazývá Hájek *Strážnice*, ač *Staré letopisy* uvádějí *Stradim* (Hájek 1541: 397r; SLČ 1937: 29; SLČ 2018: 363). Žádné takové lokality na Jindřichohradecku však neexistují a neexistovaly. V úvahu snad přichází jen zkomolenina názvu Radouň. Takové vesnice jsou v regionu tři (Kostelní, Horní a Okrouhlá Radouň).

století přiřadila opakovaně vydávaná *Husitská kronika* Vavřince z Březové a *Staré letopisy české*. Přitom jediný text, který v roce 1524 zpracoval adamitskou historii v podivuhodném beletristickém náběhu, nikoho neoslovil, protože zůstal zaklet v zapomenutém latinském rukopisu nazvaném *Locustarium*. Tiskem bylo toto dílo částečně zpřístupněno až o čtyři století později (Neumann 1920: 42–89). Jan Vodňanský-Aquensis, někdejší kališník, který krátce po dosažení bakalaureátu konvertoval ke katolicismu a vstoupil do františkánského řádu, psal o adamitech s více než stoletým odstupem. Na jeho textu je to patrné. Data často nejsou ve shodě se skutečností a totéž se dá říci o topografických údajích. Celý příběh, prozrazující ohlasy četby Vavřince z Březové, Eney Silvia i *Starých letopisů* a doplněný různými domysly, ozvuky regionální tradice a údajnými vzpomínkami stoleté stařeny, působí jako snůška pověstí zasazených do pohádkového oparu (Čornej 1999: 148–149; Jukl 2014: 137–142). Na cestě směrem k beletrizaci adamitské epizody dospěl Vodňanský, který psal už dříve ve vokabuláři *Lactifer* o etiopských a indických naháčích, bezesporu nejdále.

Nechť čtenář posoudí sám. Náčelník sekty se jmenuje Cornutus (doslova Rohatý, resp. Roháč, Rohatec, v tomto případě nepochybně Rohan, byť o jeho kovářském řemesle neslyšíme), leč změnil si jméno na Adam a za manželku pojme mladou, krásnou dívku, kterou pojmenuje Marie. I kvůli její neplodnosti žije Cornutus-Rohan s jinými ženami. Členové komunity chodí nazí, odkazující na Adama a Evu v ráji, získávají řady stoupenců, nevádí jim incest, načas se usadí na prácheňském hradě a poté se přesunou do Vltavského kraje (!). Údajné osobní svědectví staré ženy, s níž Vodňanský hovořil šest let před sepsáním práce, vyhlíží jako souhrn povídaček, které si lidé o adamitech vyprávěli. Respondentčina sestra se prý připojila k adamitské sektě a spolu s ní vpadla do vesnice s cílem obstarat si potravinu. Když usedlá selka spatří mezi adamity obnaženou pokrevní příbuznou, neubrání se výkřiku: „Zakryj se, nepočestná děvko!“ Sektářka však zapáleně argumentuje, že Bůh stvořil lidi nahé a nahota dodává člověku sílu k podrobení světa. Pravdivost vyřčených slov vzápětí demonstruje. Bere do rukou žhavé uhlíky, aniž se popálí, a ochočí si slepici, která ji poslouchá na slovo. Proč by měl adamitům vadit nedostatek peněz, když vlastní vůli do-

vedou ovládat okolí? Záleží jen na nich, koho zabijí, a koho nechají žít. Svě síly ovšem sektáři přecení. Při odpočinku na ostrově nedaleko Stráže (zřejmě nad Nežárkou) je překvapí, porazí a usmrtí Žižka. V bitvě zahyne též Marie, která sprovedí ze světa několik mužských protivníků, aby nakonec, spíše vyčerpaná tělesnou námahou než udolána nepřáteli, podlehla přesile (Neumann 1920: 73–75). To je formulace až nápadně připomínající smrt Prokopa Holého u Lipan v podání Eney Silvia (Piccolomini 2005a: 394). Urputná bojovnice, navzdory své kráse v podstatě mužatka, vystupuje jako obdoba amazonek, bájně Vlasty či proslulých tábořských žen, vyzbrojených cepy a sudlicemi (Karbusický 1967: 69–77; Karbusický 1995: 62–64; Klassen 1998: 119–133; Rychterová 1999: 127–143). Žižkovo vítězství ale u Vodňanského neznamena definitivní konec adamitské historie. Osudu upálených kacírů neuniknou dvě dcery šlechtice Vrábského; ostatní přežívší se zklidní a začnou si říkat saduceové (tj. spravedliví). Putují krajinou a vysmívají se kněžím (Neumann 1920: 75–76).

Z Vodňanského podání už částečně vane duch nové doby. Bezmála inkvizitorská posedlost shromažďovat a třídit všemožné údaje o rozličných kacírských sektách, nevyvěrá pouze ze středověkých myšlenkových souřadnic, nýbrž ohlašuje rodící se atmosféru honu na čarodějnice, tak příznačnou pro Evropu 16.–17. století. Hereze a nahota se v textu zřetelně pojí s čarodějnictvím a pekelnými silami. Adamité neváhají vyzývat padlého anděla Labbadona (Labentena), čímž se shodují s čarodějnickými praktikami zaznamenanými v tehdejších inkvizičních příručkách. Zajímavosti nepostrádá ani Vodňanského tvrzení (sahající, jak víme, až do třináctého věku) o genetické souvislosti mezi flagelantstvím a adamitstvím. Ostatně vědomí úzkého sepětí mezi bičováním a sexuálním vzrušením dokázali pozdně středověcí tvůrci nejednou rafinovaně využít, mimo jiné ve veršované legendě o sv. Kateřině (Dvě legendy z doby Karlovy: 183–187). Rozměrná adamitská pasáž v *Locustariu* ale nemá pouze ponuré a drastické rysy. Smyslem pro pikantérii, magičnost a senzací souzní alespoň v dílčích aspektech s charakteristickými znaky zábavné prózy šestnáctého století.

Z dobového kontextu se Vodňanského podání o adamitech nevymyká ani v ideovém ohledu, byť autor programově akcentuje katolické pravo-

věří a vše husitské líčí v černých barvách. Řádění smilných sektářů tvoří pomyslný vrchol hereze, zavlečené do Českého království s knihami Johna Viklefa, jehož myšlenky šířil z kazatelny Jan Hus. Nakažlivou infekci umocnil ještě mistr Petr z Drážďan, Němec z Míšně, spolu s beghardy (pocházejícími zjevně z Pikardie), usazenými po příchodu do Prahy v chatrčích pod Vyšehradem (téměř před očima významné kapituly i krále!) a scházejícími se ke svým obřadům po nocích ve slujích a jámách (!). Zavedení laického kalicha zhoubnost cizích vlivů dotvrzuje (Neumann 1920: 71). Od Hájkova výkladu geneze husitství se tato linie v podstatě neliší. S autorem *Kroniky české* se Vodňanský shoduje též v hodnocení zaznamenaných jevů. Heretické sekty, radikální husitství a adamity chápe jako varování před rozmachem obdobného, ne-li horšího kacírства, které shledává v nastupujícím luterství. To je důvod, proč v jeho práci nemizí adamité z Českého království ani po Žižkově drakonickém zákroku. Aby varování neztrácelo na naléhavosti, musí být nebezpečí permanentně zpřítomňováno a vnímáno jako stále živé i aktuální.

Stručná analýza nejdůležitějších zpráv o takzvaných adamitech příliš nových a bezpečných poznatků nepřinesla. Na základě svědectví Jakoubka ze Stříbra a zvláště Petra Chelčického dospěla k závěru o reálné existenci sekty, praktikující na lukách a v lesních porostech u řeky Nežárky volnou lásku zdůvodněnou náboženskými argumenty. Rituální nudismus jako důsledek přesvědčení o dokonalosti a bezhříšnosti komunity zůstává krajně pochybný, stejně jako principy, jimiž se sektáři řídili a které by je umožnily bezpečněji zařadit do škály středověkých herezí. Ze zachovaných charakteristik, jež často mají ráz cílených pomluv, využívají literárních topoi a nejednou směšují názory rozličných sekt, nelze ucelený „adamitský“ systém (pokud vůbec existoval) bezpečně rekonstruovat. I stanoviska zasloužilých badatelů přesvědčených o historičnosti tzv. adamitů se v tomto směru dost liší, byť převládá mínění o vlivu tak řečených svobodných. Přímá souvislost mezi nimi a adamity se však prokázat nedá (Dobrovský 1788: 300–343;

Dobrovský 1978: 15–74; Palacký 1939: 350–352; Urbánek 1930: 618–628; Werner 1959: 73–130; Machovec – Machovcová 1960: 163–191; Kalivoda 1961: 358–383; Bartoš 1965: 159–160; Kaminsky 1967: 352–360, 426–433; Kejř 1981: 50–52; Šmahel 1993a: 132–134; Töpfer 1996: 169–1984; Kalivoda 1997: 222–261; Feigl-Procházková 1999: 109–125; Feigl-Procházková 2002: 9–27; Bylina 2005: 165–186). Tyto závažné, leč speciální otázky zde z pochopitelných důvodů neřešíme.

Historickou realitu v případě takzvané adamitské sekty zkreslovala od samého počátku diskreditační kampaň, usilující znevěrohodnit skupinu, která zpochybnila uznávané hodnoty a principy života tehdejší společnosti, včetně svátosti eucharistie a svátosti manželství. To bylo zcela nepřijatelné jak pro katolíky, tak pro většinové husitské proudy, z nichž se komunita vyčlenila. Záměrná dehonestace nežáreckých sektářů proto pokračovala i po Žižkově ozbrojeném zásahu, motivována nejen úsilím zdůvodnit jejich fyzickou likvidaci, nýbrž především snahou varovat společnost před pokušením vstoupit do krajně nebezpečných bludných stop. Kromě průhledných a neopodstatněných obvinění z incestu a pedofilie, nepřijatelných pro jakoukoliv společnost, se zde uplatňovalo množství smyšlenek, vžitých stereotypů a topoi, postupně přispívajících k epizaci i beletrizaci dějinných faktů. Hranici mezi historickou skutečností a fikcí proto není možné přesně stanovit. Stejně jako v jiných případech i v adamitském příběhu vstupoval život do literatury a literatura do života (Šmahel 2002: 244).

Adamitská historie měla také výrazný morální a alegorický rozměr, těsně spjatý s hledáním viníka nepočetné, leč nebezpečné hereze. Zatímco v nejstarší vrstvě textů české provenience je jím skupina tábořských kněží kolem Martina Húsky, podrývající úctu k eucharistii, pozdější texty kališnických i katolických autorů poukazují na cizí vlivy a cizince, kteří semeno strašlivého kacírství přinesli do Čech. Poučení se sice skrývá mezi řádky, nicméně je dobře srozumitelné. Česká společnost musí zůstat obezřetná vůči novotám přicházejícím z ciziny a řídit se důsledně principy křesťanské víry, jež poznala v závazné podobě už v dřívějších dobách a které jsou zárukou její zdárné existence. V opačném případě se bude potýkat s obtížně řešitelnými problémy. Zůstává otázkou, do jaké míry si toto poselství,

tvořící ze zpětného pohledu most mezi předhusitskou tradicí a Hájkovou obhajobou řádu a stability jakožto základních podmínek prosperity českého státu a českého národa, uvědomovali čtenáři a zda adamitskou epizodu nevnímali především jako vzrušující zajímavý příběh.

prof. PhDr. Petr Čornej, DrSc.

Katedra historické teologie a církevních dějin
Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy
Pacovská 350/4, P.O.BOX 56, 140 21 Praha 4

SEZNAM ZKRATEK

AČ: ARCHIV ČESKÝ

AJB: AKTY JEDNOTY BRATRSKÉ

KNM: KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUZEA

MC: MONUMENTA CONCILIORUM GENERALIUM

SLČ: STARÉ LETOPISY ČESKÉ

SRA: SCRIPTORES RERUM AUSTRIACARUM

SSLČ: SLOVNÍK STŘEDOVĚKÉ LATINY V ČESKÝCH ZEMÍCH

PRAMENY

A) NEVYDANÉ

KNM III E 43

KNM V E 89

B) VYDANÉ

ARCHIV ČESKÝ III

1844 ed. František Palacký (Praha: W kommissí u Kronbergera i Řiwnáče)

AKTY JEDNOTY BRATRSKÉ I

1915 ed. Jaroslav Bidlo (Brno: Historická komise při Matici moravské)

BÍLEJOVSKÝ, Bohuslav

1537 *Kronyka czeska* (Norimberk: Linhart Milichthaler – Václav Oustský – Jan z Chocně)

DER BRIEWECHSEL DES ENEAS SILVIUS PICCOLOMINI. II. ABTEILUNG: BRIEFE ALS PRIESTER UND ALS BISCHOF VON TRIEST (1447–1450)

1912 ed. Rudolf Wolk (Wien: Historische Kommission der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien)

CESTOPIS TZV. MANDEVILLA

1963 ed. František Šimek (Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění)

COCHLAEUS, Johannes

1549 *Historiae Hussitarum libri duodecim* (apud S. Victorem prope Moguntiam: Ex officino Francisci Behem Typographi)

DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš

1955 *Prostopravda – Paměti*, eds. Eduard Petrů – Emil Pražák (Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění)

DUBRAVIUS, Iohannes

1575 *Historia Boiémica* (Basileae: apud Petrum Pernam)

DVĚ LEGENDY Z DOBY KARLOVY

1959 eds. Josef Hrabák – Václav Vážný (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

EBENDORFER, Thomas

1967 *Chronica Austriae*, ed. Alphons Lhotsky (Berlin – Zürich: Weidemann)

ENEÁŠ SYLVIUS

b. d. „Eneáše Sylvia Kronika česká (překlad Mikuláše Konáče)“; in *Fontes rerum Bohemicarum VII* (stránková korektura bez uvedení editora i dalších údajů), s. 61–258

HÁJEK Z LIBOČAN, Václav

1541 *Kronika česká* (Praha: Jan Severin ml. – Ondřej Kubeš ze Žipů)

CHELČICKÝ, Petr

1980 *Zprávy o svátostech – O rotách českých – O nejvyšším biskupu Pánu Kristu*, eds. Amedeo Molnár – Milan Opočenský – Noemi Rejchrtová (Praha: Kalich)

2016 *Spisy z Olomouckého sborníku*, ed. Jaroslav Boubín (Praha: Historický ústav)

INVECTIVA

1856 „Invectiva contra Husitas“; in Karl Adolf Constantin Höfler (ed.): *Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen. Theil I* (Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei), s. 621–632

IOHANNES AQUENSIS viz VODŇANSKÝ-AQUENSIS, Johannes

JAN Z PŘÍBRAMĚ

2000 *Život kněží táborských*, ed. Jaroslav Boubín (Příbram: Státní okresní archiv Příbram – Okresní muzeum Příbram)

JAKOUBEK ZE STRÍBRA

1932 *Výklad na Zjevení sv. Jana. Díl I*, ed. František Šimek (Praha: Nákladem Komise pro vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve stol. XIV. a XV., zřízené při České akademii věd a umění v Praze)

1933 *Výklad na Zjevení sv. Jana. Díl II*, ed. František Šimek (Praha: Nákladem Komise pro vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve stol. XIV. a XV., zřízené při České akademii věd a umění v Praze)

KRÁL PŘEMYSL

1882 „Král Přemysl Ottakar a Závěš“; in Josef Emler (ed.): *Fontes rerum Bohemicarum III* (Praha: Nadání Františka Palackého), s. 240–244

KRONIKA VELMI PĚKNÁ O JANOVÍ ŽIŽKOVÍ, ČELEDÍNU KRÁLE VÁCSLAVA

1979 ed. Jaroslav Štíla (Hradec Králové: Kruh)

MAGISTRI HIERONYMI DE PRAGA QUAESTIONES. POLEMICA. EPISTULAE.

2010 eds. František Šmahel – Gabriel Silágyi (Turnhout: Brepols Publishers)

MALÝ VÝBOR ZE STAROČESKÉ LITERATURY PODLE RUKOPISŮV C. K. KNIHOVNY VYSOKÝCH ŠKOL PRAŽSKÝCH XIV.–XVII. STOLETÍ POSUD Z VĚTŠÍ ČÁSTI NETIŠTĚNÝCH

1868 ed. Ignác Jan Hanuš (Praha: Nákladem knihkupectví J. L. Kober)

MONUMENTA CONCILIORUM GENERALIUM SAECULI DECIMI QUINTI. CONCILIUM BASILEENSE. SCRIPTORUM TOMUS PRIMUS

1857 edd. Franciscus Palacky – Ernestus Birk (Vindobonae: Typis C. R. officinae typographicae aulae et status)

MIECHOWITA, Maciej (Mathiae de Mechow)

1519 *Chronica Polonorum* (Cracoviae: Jost Ludwik Decjusz)

PAMĚTI

1907 „Paměti o bouři pražské r. 1524“; in Josef Vítězslav Šimák (ed.): *Fontes rerum Bohemicarum VI* (Praha. Nadání Františka Palackého), s. 299–342

PICCOLOMINI, Aeneas Silvius

2005a *Historia Bohemica. Band 1: Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes*, ed. Joseph Hejnic mit deutscher Übersetzung von Eugen Udolph (Köln – Weimar – Wien: Böhlau)

2005b *Historia Bohemica. Band 3: Die erste alttschechische Übersetzung (1487) des katholischen Priesters Jan Húska*, ed. Jaroslav Kolár (Köln – Weimar – Wien: Böhlau)

PRÓZA ČESKÉHO STŘEDOVĚKU

1983 eds. Jaroslav Kolár – Milada Nedvěďová (Praha: Odeon)

SACRORUM CONCILIORUM NOVA ET AMPLISSIMA COLLECTIO. TOMUS VICESIMUS NONUS. AB ANNO MCCCCXXXI USQUE AD ANNUM MCCCCXXXIV

1788 ed. Joannes Dominicus Mansi (Venetiis: apud Antonium Zatta)

SCRIPTORUM RERUM AUSTRIACARUM PLURIMAM PARTEM NUNC PRIMUM EDITORUM EX COD. MSS. TOMUS II.

1725 ed. Hieronymus Pez (Lipsiae: Sumptibus Joh. Frid. Gleditschii et filii)

STARÉ LETOPISY ČESKÉ Z VRATISLAVSKÉHO RUKOPISU

1937 ed. František Šimek (Praha: Historický spolek v Praze)

STARÉ LETOPISY ČESKÉ (VÝCHODOČESKÁ VĚTEV A NĚKTERÉ SOUVISEJÍCÍ TEXTY)

2018 eds. Alena M. Černá – Petr Čornej – Markéta Klosová (Praha: Filosofia)

STAROČESKÁ KRONIKA TAK ŘEČENÉHO DALIMILA (2). TEXTOVÝ MATERIÁL KAPITOL 53–103 A DOPLŇKŮ

1988 edd. Jiří Daňhelka – Karel Hádek – Bohuslav Havránek – Naděžda Kvitková (Praha: Academia)

STAŘÍ LETOPISOVÉ ČEŠTÍ OD ROKU 1378 DO 1527

1829 ed. František Palacký (Praha: Král. Česká společnost nauk)

TRAKTÁT MISTRA ONDŘEJE Z BRODU O PŮVODU HUSITŮ

1980 ed. Jaroslav Kadlec (Tábor: Muzeum husitského revolučního hnutí)

VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ

1893 „Vavřince z Březové Kronika husitská“; in Josef Emler, Jan Gebauer, Jaroslav Goll (eds.): *Fontes rerum Bohemicarum V* (Praha: Nadání Františka Palackého), s. 327–534

VERŠOVANÉ LETOPISY

1963 „Veršované letopisy“; in František Svejkovský (ed.) *Veršované skladby doby husitské* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd), s. 156–163

VERŠOVANÉ SKLADBY DOBY HUSITSKÉ

1963 ed. František Svejkovský (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

VODŇANSKÝ-AQUENSIS, Johannes

1511 *Vocabularium Lactifer* (Plzeň: Mikuláš Bakalář)

2013 *De monstrosus hominibus (Vocabularius dictus Lactifer IV / Lidská monstra (Vokabulář zvaný Lactifer IV))*, ed. Hana Šedinová (Praha: OIKOYMENH)

VÝBOR Z LITERATURY ČESKÉ. DÍL DRUHÝ. OD POČÁTKU XV. AŽ DO KONCE XVI. STOLETÍ

1868 ed. Karel Jaromír Erben (Praha: V kommissi u Františka Řivnáče)

ŽÍDEK, Pavel

1908 *Spravovna*, ed. Zdeněk V. Tobolka (Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění)

LITERATURA

BACHTIN, Michail Michajlovič

2007 *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, přel. Jaroslav Kolár, 2. vydání (Praha: Argo)

BARTOŠ, František Michálek

1924 „Žižka a pikarti“; *Kalich* IX, č. 3–4, s. 97–108

1965 *Husitská revoluce. I. Doba Žižkova 1415–1426*; (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

BEAUSOBRE de, Isaac

1731 „Dissertation de M. de Beusobre sur les Adamites de Boheme“; in Jacques Lenfant: *Histoire de la guerre des Hussites et du concile de Basle. Tome second* (Amsterdam: Pierre Humbert), s. 304–406

1954 *Rozprava o českých adamitech*, přel. Augustin Kadlec, Amadeo Molnár; ed. Amedeo Molnár (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

BENEŠ, Zdeněk

1995 *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví* (Praha: Univerzita Karlova)

BLÁHOVÁ, Marie

1995 *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (3) v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota. Historický komentář. Rejstřík* (Praha: Academia)

BOUBÍN, Jaroslav

2005 *Petr Chelčický. Myslitel a reformátor* (Praha: Vyšehrad)

2016 „Chelčického spisy v Olomouckém sborníku“; in Petr Chelčický: *Spisy z Olomouckého sborníku*, ed. Jaroslav Boubín (Praha: Historický ústav), s. 9–58

BYLINA, Stanisław

2005 *Na skraju lewicy husyckiej* (Warszawa: Instytut Historii PAN)

CERMANOVÁ, Pavlína

2013 *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby* (Praha: Argo)

2014 „Husitský radikalismus“; in Pavlína Cermanová – Robert Novotný – Pavel Soukup (eds.): *Husitské století* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 84–106

COUFAL, Dušan

2012 *Polemika o kalich mezi teologií a politikou 1414–1431. Předpoklady basilejské disputace o prvním z pražských artikulů* (Praha: Kalich)

2020 *Turnaj víry. Polemika o kalich na basilejském koncilu 1431–1433* (Praha: Filosofia)

CURTIUS, Ernst Robert

1998 *Evropská literatura a latinský středověk, přel. Jiří Pelán, Jiří Stromšík, Irena Zachová* (Praha: Triáda)

ČERNÁ, Alena M.

2012 „Letopis na cestě ke kronice“; *Studia mediaevalia Bohemica IV*, č. 2, s. 259–270

2015 „Hájkova kronika a Staré letopisy české“; in Jan Linka (ed.): *Na okraj Kroniky české. Studia Hageciana I* (Praha: Academia), s. 37–54

ČORNEJ, Petr

1997 „Potíže s adamity“; in *Marginalia Historica II. Sborník katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy* (Praha: Scriptorium), s. 33–63

1999 „Adamité – tabu 15. i 19. století?“; in Václav Petrbock (ed.): *Sex a tabu v české kultuře 19. století* (Praha: Academia), s. 142–159

2011 *Světla a stíny husitství (Události – osobnosti – texty – tradice). Výbor z úvah a studií* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

2016 *Historici, historiografie a dějepis. Studie, črty, eseje* (Praha: Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum)

2019a *Husitství a husité* (Praha: Univerzita Karlova – Nakladatelství Karolinum)

2019b *Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka* (Praha: Paseka)

DELUMEAU, Jean

2003 *Dějiny ráje. Zahrada rozkoše* (Praha: Argo)

DOBROVSKÝ, Josef

1788 „Geschichte der böhmischen Pikarden und Adamiten“; *Abhandlungen der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften auf das Jahr 1788* (Prag: Haase), s. 300–343

1978 *Dějiny českých pikartů a adamitů*, přel. Rudolf Havel, ed. Rudolf Havel (Praha: Odeon)

DÖLLINGER von, Johann Josef Ignaz

1890 *Beiträge zur Sektengeschichte des Mittelalters. 2. Teil: Dokumente vornemlich zur Geschichte der Valdensier und Katharer* (München: C. H. Beck'sche Verlagsbehandlung)

FARRELLOVÁ, Iva

2009 „Blouznivci, snílci a vydědenci – adamité v literatuře 19. století – Heretici, marzycele, banici w literaturze XIX wieku“; in Jarosław Malicki – Ilona Gwóźdź-Szewczenko – Ladislav Janovec (eds.): *Na kłodzkim pograniczu o czeskim języku i literaturze – Na kladském pomezí o českém jazyku a literatuře. VII. Stu-*

dencka Konferencja Naukowa Bohemistów, Radków 28. – 29. III 2008 (Radków: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Raciborzu), s. 249–264

FEIGL-PROCHÁZKOVÁ, Krista

1999 „Eine diffamierte Emanzipation: Petr Chelčickýs Zeugnis und Urteil über den hussitischen Dissent – die Ausgekräft einer „vernachlässigten“ Quelle“; in František Šmahel (ed.): *Colloquia mediaevalia Pragensia 1. Geist, Gesellschaft, Kirche im 13. – 16. Jahrhundert* (Prag: Filosofia), s. 109–125

2002 „Frei sollen sie sein, die Söhne und Töchter Gottes. Chiliastisches Gerüst, gnostisches Fundament des taboritischen Radikalismus?“; *Husitský Tábor. Sborník Husitského muzea XIII*, s. 9–30

GEBAUER, Jan

1970 *Slovník staročeský. Díl I /A–J/, 2., nezměněné vydání* (Praha: Academia)

HALAMA, Ota

2015 *Svatý Jan Hus. Stručný přehled projevů domácí úcty k českému mučedníku v letech 1415–1620* (Praha: Kalich)

HAUPT, Herman

1890 „Waldenserthum und Inquisition im südöstlichen Deutschland bis zur Mitte des 14. Jahrhundert“; *Deutsche Zeitschrift für Geisteswissenschaft III*, s. 337–411

HRUZA, Karel

2002 „Propaganda, Kommunikation und Öffentlichkeit im Mittelalter“; in Karel Hruza (ed.): *Propaganda, Kommunikation und Öffentlichkeit (11.–16. Jahrhundert)* (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften), s. 9–25

CHALUPNÝ, Emanuel

1924 *Žižka. Nástin psychologicko-sociologický* (Praha: Melantrich)

CHOTĚBOR, Petr

1997 „Výsledky průzkumu tvrze v Hamru (okr. Tábor)“; *Archaeologia historica XXII*, s. 229–233

JUKL, Jakub Jiří

2014 *Adamité. Historie a vyhubení husitských naháčů* (Praha: Dokořán)

KALIVODA, Robert

1961 *Husitská ideologie* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

1997 *Husitské myšlení* (Praha: Filosofie)

KAMINSKY, Howard

1962 „The Free Spirit in the Hussite Revolution“; in Sylvia L. Thrupp (ed.): *Millennial Dreams in Action. Essays in Comparative Study* (The Hague: Mouton), s. 166–186

1967 *A History of the Hussite Revolution* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press)

KARBUSICKÝ, Vladimír

1967 *Nejstarší pověsti české. Fantazie – Domněnky – Fakta* (Praha: Mladá fronta)

1995 *Báje, mýty, dějiny. Nejstarší české pověsti v kontextu evropské kultury* (Praha: Mladá fronta)

KEJŘ, Jiří

1965 *Husitský právník M. Jan z Jesenice* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

1981 *Mistři pražské univerzity a kněží táborští* (Praha: Univerzita Karlova)

KLASSEN, John Martin

1998 „Válčí dívky jako reflexe české středověké společnosti“; *Mediaevalia historica Bohemica* V, s. 119–134

KOLÁŘ, Jaroslav

1999 *Návraty bez konce. Studie k starší české literatuře* (Brno: Atlantis)

KRCHNÁK, Alois

1967 *Čechové na basilejském sněmu* (Řím: Křesťanská akademie)

LAMBERT, Malcolm

2000 *Středověká hereze*, přel. Tomáš Vítek (Praha: Argo)

LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean Claude (eds.)

2002 *Encyklopedie středověku*, přel. Lada Bosáková (et alii) (Praha: Vyšehrad)

LE GOFF, Jacques – TRUONG, Nicolas

2003 *Tělo ve středověké kultuře*, přel. Věra Dvořáková (Praha: Vyšehrad)

LERNER, Robert E.

1972 *The Heresy of the Free Spirit in the Later Middle Ages* (Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press)

MACEK, Josef

1952 *Husitské revoluční hnutí* (Praha: Rovnost)

1955 *Tábor v husitském revolučním hnutí. II. díl. Tábor chudiny venkovské a městské* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

2001 *Víra a zbožnost jagellonského věku* (Praha: Argo)

MACHOVEC, Milan – MACHOVCOVÁ, Markéta

1960 *Utopie blouznivců a sektářů* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

MAUR, Eduard

1997 „Příspěvky k prosopografii tábořského kléru“; in Lenka Bobková – Kristina Kaiserová (eds.): *Vindemia. Sborník k 60. narozeninám Ivana Martinovského* (Ústí nad Labem: Albis international), s. 17–32

1999 „Příspěvek k prosopografii duchovních tábořské orientace v počátcích husitské revoluce“; *Tábořský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře IX*, s. 49–89

MOLNÁR, Amedeo

1973 *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru* (Praha: Kalich)

NEDOMA, Václav

1891 „Boleslavský kodex z doby husitské“; *Věstník Královské české společnosti nauk*, č. 3, s. 25–50

NEJEDLÝ, Zdeněk

1907 *Počátky husitského zpěvu* (Praha: Královská česká společnost nauk)

1913 *Dějiny husitského zpěvu za válek husitských* (Praha: Jubilejní fond Královské české společnosti nauk)

NĚMEC, Igor – HORÁLEK, Jan a kolektiv

1986 *Dědictví řeči* (Praha: Panorama)

NEUMANN, Augustin

1920 *České sekty ve století XIV. a XV.* (Velehrad: Cyrilo-met. tisk. spol.)

PALACKÝ, František

1939 *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Svazek 3; ed. Miloslav Novotný podle posledního vydání vyšlého za života spisovatelova a podle původního rukopisu (Praha: Kvasnička a Hampl)

PASTOUREAU, Michel

2018 *Dějiny symbolů v kultuře středověkého Západu*, přel. Helena Beguivinová (Praha: Argo)

PATSCHOVSKY, Alexander

1979 *Quellen zur böhmischen Inquisition m 14. Jahrhundert* (Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger)

1998 „Der taboritische Chiliasmus. Seine Idee, sein Bild bei den Zeitgenossen und die Interpretation in der Geschichtswissenschaft“; in František Šmahel (ed.): *Häresie und vorzeitige Reformation im Spätmittelalter* (München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag), s. 169–195

2018 *Bludiště pravé víry. Sektáři, kacíři a reformátoři ve středověkých Čechách*, přel. Blanka Pscheidtová (Praha: Argo)

PEKAŘ, Josef

1933 *Žižka a jeho doba*. Díl čtvrtý. Poznámky k dílu třetímu. Opravy a dodatky – Příloha. Rejstříky (Praha: Vesmír)

PETRŮ, Eduard

1972 *Zašifrovaná skutečnost. Deset otázek a odpovědí na obranu literární medievalistiky* (Ostrava: Profil)

1984 *Vzrušující skutečnost. Fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře* (Ostrava: Profil)

PODLEŠÁK, Jan

1979 „Hájkovy prameny k dějinám husitství“; *Jihočeský sborník historický* XLVIII, č. 3, s. 224–240

RYCHTEROVÁ, Pavlína

1999 „Frauen und Krieg in Chroniken über die Hussitenkriege“; in František Šnabel (ed.): *Colloquia mediaevalia Pragensia 1. Geist, Gesellschaft, Kirche im 13.–16. Jahrhundert* (Prag: Filosofia), s. 127–143

ŘÍHOVÁ, Milada

2006 „Byl Václav IV. homosexuál? Příspěvek k dějinám středověké každodennosti“; in Luděk Březina, Jana Konvičná, Jan Zdichynec (eds.): *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.* (Praha: Casablanca), s. 489–498

SEDLÁČEK, August

1994 *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl III. Budějovsko*, 3. nezměněné vydání (Praha: Argo)

1995 *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl IV. Vysočina táborská*, 3. nezměněné vydání (Praha: Argo)

SCHEINOSTOVÁ, Alena

2004 „Zrození místa ve středověkém cestopise (Cestopis tzv. Mandevilla)“; *Česká literatura* LII, č. 2, s. 149–171

SCHWEITZER, Franz-Josef

2009 *Europäische Texte aus der Hussitenzeit (1410–1423). Adamiten, Pikarden, Hussiten* (Dresden: Thelem)

SLOVNÍK STŘEDOVĚKÉ LATINY V ČESKÝCH ZEMÍCH – LATINITATIS MEDII
AEVI LEXICON BOHEMORUM

1993 2. D-H, eds. Dana Martínková, Jana Pospíšilová a kolektiv (Praha: Academia)

SOUČKOVÁ, Milada

1994 „Locus amoenus, jeden z aspektů české národní tradice“; in Jiří Šubrt (ed.): *Locus amoenus – místo líbezné. Symposium o české hymně. Praha 27. 10.* 1993 (Praha: Koniasch Latin Press – Ústav pro klasická studia Akademie věd České republiky), s. 7–12

SOUKUP, Pavel

2011 *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra* (Praha: Filosofia)

SPAL, Jaromír

1973 „Cafúři a kasaličtí“; *Listy filologické* XCVI, č. 4, s. 233–237

ŠEDINOVÁ, Hana

2004 „Lidská monstra ve Vokabuláři zvaném Lactifer a v dalších středověkých pramenech“; *Listy filologické* CXXVII, s. 237–283

2013 „Lidská monstra ve Vokabuláři zvaném Lactifer Jana Vodňanského“; in Hana Šedinová (ed.): *Iohannes Aquensis, De monstruosis hominibus (Vocabularius dictus Lactifer IV) / Lidská monstra (Vokabulář zvaný Lactifer IV)*; (Praha: OIKOYMENH), s. IX–CXXIV

ŠIMŮNEK, Robert

2005 *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472* (Praha: Historický ústav)

ŠMAHEL, František

1993a *Husitská revoluce II. Kořeny české reformace* (Praha: Historický ústav)

1993b *Husitská revoluce III. Kronika válečných let* (Praha: Historický ústav)

1998 „Enea Silvio Piccolomini a jeho Historie česká“; in *Aeneae Silvii Historia Bohemica / Enea Silvio Historie česká*; přel. a eds. Dana Martínková, Alena Hadravová a Jiří Matl (Praha: KLP – Koniasch Latin Press)

2000 *Idea národa v husitských Čechách*, 2. doplněné vydání (Praha: Argo)

2002 *Mezi středověkem a renesancí* (Praha: Argo)

2010 *Život a dílo Jeronýma Pražského. Zpráva o výzkumu* (Praha: Argo)

2020 *Tábor I. Od počátků osídlení do roku 1452* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

TEPLÝ, František

1937 *Příspěvky k dějinám českého rybníkářství* (Praha: Nákladem ministerstva zemědělství Republiky československé)

TÖPFER, Bernhard

1996 „Hoffnungen auf Erneuerung des paradiesischen Zustand (status innocentiae)“; in Alexander Patschovsky, František Šmahel (edd.): *Eschatologie und Hussitismus. Internationale Kolloquium Prag 1.–4. September 1993* (Prag: Historisches Institut), s. 169–184

ÚLOVEC, Jiří

1995–1996 „Hrad Fuglhaus u Klece“; *Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře VII*, s. 169–218

1999 „Tvrz v Hamru-Ostrově“; *Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře IX*, s. 186–211

URBÁNEK, Rudolf

1915 *Věk poděbradský* (České dějiny III/1) (Praha: Jan Laichter)

1929 „Počátky českého mesianismu“; in Otakar Odložilík, Jaroslav Prokeš, Rudolf Urbánek (eds.): *Českou minulostí. Práce žáků Václava Novotného* (Praha: Jan Laichter), s. 124–145

1930 *Věk poděbradský* (Praha: Jan Laichter)

1957 *Z husitského věku. Výbor historických úvah a studií* (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

VIDMANOVÁ, Anežka

2000 „Sedlák hranatý nebo chlap, jak se patří?“; *Listy filologické CXXXIII*, s. 52–58

2006 „Ke zprávě břevnovského mnicha o počátcích husitství“; in Jaroslav Hrdlička, Jan Blahoslav Lášek (eds.): *My Jan bratr Žižka. Sborník z kolokvia „Jan Žižka a Žižkov“, které se konalo 11. října 2004* (Brno: L. Marek 2006), s. 70–84

WERNER, Ernst

1959 „Die Nachrichten über die böhmischen ‚Adamiten‘ in religionshistorischer Sicht“; in Theodora Bittner, Ernst Werner: *Circumcellionen und Adamiten. Zwei Formen mittelalterlichen Haeresie* (Berlin: Akademie-Verlag), s. 73–142

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

VOKABULÁŘ WEBOVÝ

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky [on-line], <https://vokabular.ujc.cas.cz> [Přístup 4. 2. 2021]

SSLČ

Slovník středověké latiny v českých zemích [online], <http://lb.ics.cas.cz/#cs> [Přístup 4. 2. 2021]